of the Grihastha Katuka ; Sam 1570 the *Vyamatam* from the Lunkamatam influenced by the Veshadhara vija and S 1572 from the Nagapuriyatapagama under the influence of Upadhyay Parsvachandra (or Pasa chandra) the *matam* called after him इत्यादि यत्, तत् तपागच्छपट्टावल्यनुवादमायमेव लिखितमस्ति।

क्रियाकलापपल्लवस्य स्वोपज्ञधातुचिन्तामणिटीकायाम् "नामधातुविशेषविस्तरस्तु श्रीगुणरत्नसूरीन्द्रविरचितक्रियारत्नसमुच्चयग्रन्थादवसातव्यः" इति गुणरत्नसूरीन्द्रस्य नाम निर्दिष्टमस्ति।

गुणरत्नसूरीन्द्रस्तु क्रियारत्नसमुच्चयान्ते:—

"काले षड्रसपूर्ववत्सरमिते श्रीविक्रमार्काद्गते" इत्यादिना वि० सं० १४६६ मितं स्वयमेव नैजं समयं लिखितवान्। तस्मादर्वाचीन एवासौ श्रीरूपकुशलगणिः।

अमुष्य च विनिर्मितं कृतमपरं एवायं ग्रन्थोऽस्माभिर्वो सूरतनगरस्थभाण्डागारे निरायासेन समासादितः अथ कस्माच्चिदपि ग्रन्थ एतद्विरचितोऽस्ति नवेति वक्तुं न शक्यते।

परमायतोऽयं कविकल्पद्रुमः कवीनां कल्पद्रुम एव। यद्यपि वोपदेवकृतोऽप्येको ग्रन्थः कविकल्पद्रुमनामाऽस्ति, परन्तु नैतावृक् रुचिरतामावहत इति निरीक्षकेभ्यः समक्षमेव भविष्यति।

धर्मिष्ठास्तत्र साधवः क्रियापरायणा आसन् । एतद्
चित्ते समुदायानुरागेण समागमणादिविहितं पक्षपातिर्के मा
रमना मुक्तवान् । क्र० दाना क्र० धीपति क्र० गणपतिप्रमुखा
लुङ्कागच्छस्य श्रीहेमविमलसूरिपार्श्वे समागत्य शमिभया मारि
ग्रमाजा बभूवांसः । सप्तमं कश्चित् मार्गं ज्ञात्वा गच्छाभिन्न्य
प्रयामास । —————————— तदानीं विक्रमसं०
द्वापञ्चाधिकपञ्चदशशत १५६२ वर्षे सम्प्रति साधवा न दृ
पयमायान्तीत्यादिमकपमापरकटुकनाम्नो गृहस्थात् त्रिस्तु
तिकमतवासितात्कटुकनाम्ना मतोत्पत्तिः । तथा वि० सं०
सप्तत्यधिकपञ्चदशशत १५७० वर्षे लुङ्कामताधिगतस्य वीजाख्य
वषधरण बीजामतीनाम्ना मतं प्रवर्तितम् । तथा वि० सं०
द्विसप्तत्यधिकपञ्चदशशत १५७२ वर्षे नागपुरीयतपागणान्निर्गतस्य
उपाध्यायपार्श्वचन्द्रेण स्वनाम्ना मतं प्रादुष्कृतम् इति स्मिस्त-
मस्ति ।

तस्मात् कमीयपोतमतमान्दसमय एवासीदयमपि श्री
हर्षकुलमणिः ॥

इन्डियन् एण्टिकरी The Indian Antiquary नामक
पुस्तक Vol. XI Page 256 हिस्टिरिकल् रिकॉर्डस् आफ् दि
ग्, संक्षेप तु Hemavimala, Sam. 1562 the Katuka-
separated from the Tristutikamatam founder

of the Grihastha Katuka Sam 1570 the *Vyamatam* from the Lunkamatam influenced by the Veshadhara vija and S 1572 from the Nagapuriyatapagana under the influence of Upadhyay Parsvachandra (or Pasa chandra) the *matam*, called after him इत्यादि यत्, तत् तपागच्छपट्टावल्यनुसारमायमत्र लिखितमस्ति ।

क्रियैकादशपञ्चस्य स्वोपज्ञधातुचिन्तामणिटीकायाम् "नामधातुविशेषविस्तरस्तु श्रीगुणरत्नसूरीन्द्रविरचितक्रियारत्नसमुच्चयग्रन्थादवसातव्य " इति गुणरत्नसूरीन्द्रस्य नाम निदितमस्ति ।

गुणरत्नसूरीन्द्रस्तु क्रियारत्नसमुच्चयान्ते :—

" काले षड्रसपूर्ववत्सरमिते श्रीविक्रमार्काद्गते " इत्यादिना वि० सं० १४६६ मितं स्वयमेव मेर्वं समयं लिखितवान् । तस्मादर्वाचीन एवासौ श्रीहर्षकुलगणिः ।

अमुष्य च विनिर्मितः कथमेक एवायं ग्रन्थोऽस्माभिर्वा सूरतनगरस्थभाण्डागारे निरायासेन समासादितः; अथ कश्च नान्योऽपि ग्रन्थ एतद्विरचितोऽस्ति नवेति वक्तु न प्रभवत ।

परमायमतोऽयं कविकल्पद्रुमः कवीनां कल्पद्रुम एव । यद्यपि बोपदेवकृतोऽप्येको ग्रन्थः कविकल्पद्रुमनामाऽस्ति, परञ्च नैतादृक् सचिरतामापन्न इति निरीक्षकेभ्यः समक्षमेव भविष्यति ।

यमि'मुताथ वस्य' मायवः क्रियापरायणा आसन् । एतत्
पिर्ग समुनायानुगापन सपाभमणात्रिसिद्दने पक्कामाद्रिक मा
स्पना मुक्तवान् । म० राना म० भीपति म० गणपतिप्रमुखा
लुङ्कामतयतस्य भीहेमविमलसूरिपार्श्वे समागत्य तमिभपा पारि
भयामा मसूवांसः । समस्तं कश्चित् मर्तिनं ज्ञात्वा गणाभिषेका
ययामास । ———————— तदानीं विक्रमसं०
द्वापञ्चाधिकपञ्चदशशत १५६२ वर्षे सम्मति सामवा म रक
पवमापान्नीत्यादिनिरूपणापरकटुकनाम्नो गृहस्थात् त्रिस्तु
तिकमतवासिवारकटुकनाम्ना मतात्पवि' । तथा वि० सं०
सप्तत्यधिकपञ्चदशशत १५७० वर्षे लुङ्कामताभिगस्य वीजाख्य
वषधरस वीजामतीनाम्ना मतं प्रवर्तितम् । तथा वि० स०
द्विसप्तत्यधिकपञ्चदशशत १५७२ वर्षे नागपुरीयतपागणाभिर्गस्य
उपाध्यायपार्श्वचन्द्रेण स्वनाम्ना मतं प्रादुष्कृतम्' इति लिखित
मस्ति ।

तस्मात् वैक्रमीयषोडशशताब्दसमय एवासीदयमपि श्री
हर्षकुलगणिः ॥

इन्डियन् एन्टिक्वेरी The Indian Antiquary नामक
पुस्तके Vol. XI Page 256 लिस्ट्स् रिफॉर्मस् आफ् दि
जनाज् संघमे तु Hemavimala, Sam. 1562 the Katuka-
separated from the Tristutikamatam, founder

श्रीहर्षकुलगणिविरचित

कविकल्पद्रुमः ।

महामहोपाध्यायश्री५विद्यासागरगणिगुरुभ्यो नमः ।

अर्हं प्रणम्य श्रीसिद्धहेमलक्षणसङ्गताः ।
साभिधेयाः प्रकाश्यन्ते पद्यबन्धेन धातवः ॥ १ ॥
आदौ वक्ष्येऽनुबन्धानां सर्वधातुनिवासिनाम् ।
फलानि, तेष्वकारः स्यात् सुखोच्चाराय जीववत् ॥२॥
४।४।७१
आकार आदित इतीड्निषेधाय क्तयोर्भवेत् ।
भिन्नवद्वेड्निषेधार्थिद्धेतुरारम्भभावयोः ॥ ३ ॥
प्रभेदित प्रभिन्नश्च यथा भिन्न च भेदितम् ।
४।४। २
अनेनेति नवा भावारम्भ इत्यत्र कीर्तित ॥ ४

एतत्कविकल्पद्रुमस्यैकादशपल्लवाः सन्ति, तेष्वन्तिमपल्लवमात्रस्य स्वोपज्ञधातुचिन्तामणिनाम्नी टीकाऽपि समुपलब्धा। किन्तु समाप्तौ "दशसम्पूर्णये संपूर्णेयं कविकल्पद्रुमटीका" इति कथनादनुमीयतेऽपि भविष्यति समस्तग्रन्थस्येयं स्वोपज्ञटीका। परञ्च दशकालस्यवशात् कारणान्तराद्वा साऽसमस्तैव लिखिता स्यात्। मयाऽस्मिन् चफक्रमकाद-नामकपल्लवे तु यत्र श्लोकस्य हैमशब्दानुशासनसूत्रनिर्देशोऽस्ति तस्य शिरोभागे सूत्राङ्कस्य विन्यासोऽस्तीति शम्।

श्रीयशोविजयपाठशालाध्यापकः।

श्रीहर्षकुलगणिविरचित

कविकल्पद्रुमः ।

महामहोपाध्यायश्रीविद्यासागरगणिगुरुभ्यो नमः ।

अर्हं प्रणम्य श्रीसिद्धहेमलक्षणसङ्गताः ।
साभिधेयाः प्रकाश्यन्ते पद्यबन्धेन धातवः ॥ १ ॥
आदौ वर्ण्येऽनुबन्धानां सर्वधातुनिवासिनाम् ।
फलानि, तेष्वकारः स्यात् सुखोच्चाराय जीववत् ॥२॥

४।४।७१

आकार आदित् इतीड्निषेधाय क्त्योर्भवेत् ।
भिन्नवद्भेद्निषेधादिहेतुमारम्भमात्रयो ॥ ३ ॥
प्रमदित प्रभिन्नश्च यथा भिन्न च भेदितम् ।

४।४।७२

अनेनेति नघा मायारम्भ इत्यत्र कीर्त्तित ॥ ४ ॥

१।३।१२
इकार इङित कर्त्र्यात्मनेपदसूचक ।
एधतेवदीकारस्तु व्यक्तोभयपदात्मकः ॥ ५ ॥
१।३।५५
इंगितस्सूत्रनिर्दिष्टो यजते यजतीतिवत् ।
७।१।५८
उति स्वरान्नन्दतिवन्नोऽन्त इत्युदितः स्वरात् ॥६॥
७।२।५६
अड्क्त्वाऽञ्जित्वावदूः क्त्वायामूदितो वेति वेदृक्त्व ।
७।४।१
अपस्पाददुपान्त्यस्येत्युपान्त्यह्रस्वनाश ऋत् ॥ ७ ॥
३।१।५७
ऋकारोऽदशादद्राक्षीद् अश्विष्वीत्यङ्विकल्पकृत् ।
३।१।५५
लृदिद्युतादीत्यङ्सूची लृत्परस्मैपदेऽगमत् ॥ ८ ॥
७।२।५
न स्यादिडि सिध्यविद् धूस्वरमावायाहसीदिव ।
७।२।१४
इडभावः क्त्योरेदित् वीयस्थ्येपीति चिपवत् ॥ ९ ॥
८।२।
सूयत्येसि क्त्योस्तो न ओदिदिति स्यात्प्रयाणवत् ।
७।२।
धूगोदीत्यधिति स्तावौ वेद् क्षान्त्वा क्षमितावदौत् ॥१०॥

७।४।५१
एकस्वराविति स्तापशिति स्यादिट्क्रमात्कृत् ।
अनुस्वारः प्रथातावत्स्वरेत इति संस्थिता ॥ ११ ॥

अत्रादिज्ञापक क शित्यत्र न प्रत्ययोऽप्चित् ।
३।४।७१
कर्त्रर्यनम्र इत्युक्तेर्यङ्लुयन्ता अवादिवत् ॥ १२ ॥
स्याद्वितुभयतोभाषा करोति कुरुते यथा ।
३।१।५५ १।३।९२
ईमीति, ङिति गातेवदिङितेत्यात्मनेपदम् ॥ १३ ॥
३।४।७२
दिवाद्यादिकर्मोऽत्र दिवादे श्य स्यतीतिवत् ।
१।५२
ज्ञानेच्छार्थेति ञीति क्तः सत्यर्थे मिन्नरूपवत् ॥१४॥
३।४।७५
स्वादिसूची टकारोऽत्र स्वादे श्नु स्यादिनोतिवत् ।
७।१
ञ्यय स्तनयतीत्यादौ ट्वेमन्त्राणओति ट्वित् ॥ १५ ॥
५।१।८१
द्वितोऽथुरित्यनेन स्यादधुर्नदथुवत् द्विति ।
५।३।४
ड्विति क्त्रिमयद् ज्ञेयो ञितस्त्रिमगिति त्रिमक् ॥ १६ ॥

१।४।७०
णः स्यात्स्वरादये तत्र णिच् चुरादिभ्य ईरयन् ।
२।१।८१
स एव इण इत्यादाविण्कृपासौ विशेषकृत् ॥ १७ ॥
१।४।८१
तालुष यस्तुदाप्यर्थरत्नुदादेः शास्तुशामिषत् ।
१।४।८२
रुषाप्यर्थ पिबत्र स्वा रुषां स्वराद् रुणद्धिवत् ॥ १८ ॥
षत्रयोरेकता कान्ता दाम्दान इति सिद् भवेत् ।
२।२।१
धौत्यादिष्वन्यवासस्थानिषेधायैष यच्छति ॥ १९ ॥
१।४।६१
तनादये य उस्तत्र कृग्गुतनादेस्तनोतिवत् ।
१।३।५
धातस्त्वाभावकृत्सः स्यादयादस्यवधातवत् ॥ २० ॥
१।४।७१
शित् श्यादिश्च्यापकोऽत्र स्वा श्यादेः क्रीणातिवत्भवेत्।
१।१।१
धातुबन्धोऽङ्प्रत्ययाय क्षमावत् स्यादितस्तोऽप्ययिति ॥२१॥
१।४।१
ज्यपनेत इति प्रोक्त कच्छ्वावेर्यगसूयते ।
ण्यावयः शब्दकरणा उत्सर्गेणापर्छतीतिवत् ॥ २२ ॥

इति सद्गुरुत्वाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लव प्रथम ॥२३॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डित-
तपण्डितकुलप-कुलचरणगणिशिष्यहर्-
षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽन
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थेऽनुबन्धफलप्रकाशो नाम
प्रथम पल्लव पल्लवयाम्बभूव॥

कचिदादौ धातुः स्यात् कचिदर्थो च धसङ्गतेरुक्ति ।
षः पूर्वसमुच्चयनेऽप्यादिलन्तो न पूर्वगतौ ॥ १ ॥
अनिट्-परस्मैप्रभृति सर्वेषु स्यानुष घत ।
ज्ञेयो विभागो धामन्तवर्णोक्ति पूर्वमेव हि ॥ २ ॥

भू धातुः सत्तायामादन्ताः ष्ठा गतौ निवृत्तायाम् ।
घ्रा गन्धोपादाने म्ना अभ्यासेऽथ दाम् दाने ॥ ३ ॥
शब्दाग्नियोगयोर्ध्मा पा पाने गास्तुताविदन्ता पद् ।
ष्मिङ् ईषद्धसने स्वार्दि गमने श्रिञ् तु सेवायाम् ॥ ४ ॥
क्षि ज्रि परिभूतौ क्षि क्षये ईदन्तौ प्रयोगतो डीङ् ।
णीञ् प्रापणे उदन्ता दु द्रु श्रु स्रु गुङ् च्युङ् ॥ ५ ॥
ज्युङ् प्लुङ् ग्रुङ् गमने रुङ् रोषे च ध्रु स्थिरत्वगत्योः कुङ् ।
उङ् गुङ् घुङ् कुङ् शब्दे सु प्रसवैश्वर्ययोर्हि ऊदन्तौ ॥ ६ ॥
पूङ् पवने मूङ् बन्धे ऽथ ऋदन्ता धृञ् धारणे भृञ् ।
भरणे डुकृञ् करणे हृञ् हृतौ स्मृ तु चिन्तायाम् ॥ ७ ॥
घृ धृ ह्रु सेचने सृ गमने ऋ प्रापणे च वृ वरणे ।
ध्वृ ह्वृ कौटिल्यार्थावृदन्तौ तु शब्दोपतापयुगे ॥ ८ ॥
घृङ् तु अवध्वंसेऽथो ॠदन्ता प्लवनतरणयोस्तॄ स्यात् ।
एदन्ता मेङ् प्रत्यर्पणेऽथ देङ् पालने धेट् पाने ॥ ९ ॥
ऐदन्ता द्रै स्वप्ने धै तृप्तौ निस्वने तु कै गै रै ।
ष्ठै श्रै पाके ओवै पै शोषे स्त्यै तु संघने स्यात् ॥ १० ॥

गात्रविनामे म्लैं धैं न्यक्कृतौ सक्षये तु जैं सैं षैं ।
म्लैं हर्षक्षयणे ध्यैं चिन्तायां शोधने पैंव् ॥ ११ ॥
श्यैङ् गमने प्यैङ् वृद्धौ ष्ट्यैं स्त्यैं सङ्घातशब्दयो ष्णैं तु।
वेष्टनके ग्रैङ् पालन [illegible]ङ् कान्ता पच्छ नीचगतौ ॥ १२ ॥
तक हसने शुक गमने ककि लौल्ये बुक्क भाषणे हिक्की।
अव्यक्तवाचि तकु कृच्छ्रजीवने सेचने शीकृङ् ॥ १३ ॥
द्रेकृङ् ध्रेकृङ् शब्दोत्साहेऽकुङ् लक्षणे शकुङ् रेकृङ् ।
शङ्कार्थौ कुकि वृकि तु ग्रहणार्थौ दर्शने लोकृङ् ॥ १४ ॥
ककुङ् श्वकुङ् त्रकुङ्
श्रकुङ् श्लकुङ् ष्वष्कि वस्कि मस्कि तिकि ।
ढौकृङ् त्रौकृङ् टीकृङ्
सेकृङ् स्रेकृङ् टिकि गतौ स्युः ॥१५॥
श्लोकृङ् सङ्घातार्थे कौटिल्ये वकुङ् मकुङ् भूषायाम् ।
घकि हसितप्रतिघातार्थयोर्द्वियुग्विंशति स्वान्ता ॥१६॥
शाखृ श्लाखृ व्याप्तौ कक्ख हसे राखृ लाखृ ओखृ युत ।
द्राखृ ध्राखृ शोषालमर्थयोरक्ख णाख नखश्रिद् ॥१७॥

पख मख रख लख्न मखु रखु
लखु रिखु इख ईखु इखु गतो गान्ता ।
वल्ग रगु लगु तगु थगु
भगु श्लगु स्वगु षगु मगुश्चित् ॥ १८ ॥

ठगु इगु रिगु लिगु गमने त्वगु कम्पे चाथ युगु जुगु बुगुः स्यु
र्वर्जने दहाथ चान्ता गग्घ हासे चाछने तु दघु ॥ १९ ॥
अघुङ् वघुङ् वेगार्थौ कैतवे च मघुङ् मतः ।
राघृङ् लाघृङ् तु सामर्थ्ये द्राघृङ् कदर्थने च घे ॥२ ॥
रघुङ् लघुङ् गतौ श्लाघृङ् कत्थने लघु शोषणे ।
आघ्राणे शिघु चान्तास्तु द्युयाश्च्याक्नार्थकः ॥ २१ ॥
कुच शब्दे तारे स्यादपनयने लुच अर्च पूजायाम् ।
अञ्चू गतौ च वञ्चू चञ्चू तञ्चू त्वचू मञ्चू ॥ २२ ॥
मुञ्चू श्रुञ्चू ग्रुञ्चू म्लुचू ग्लुचू गतौ हि पञ्चामि ।
शुच शोके कुञ्च गतौ कुञ्च च कौटिल्यताल्पतयोः ॥२३॥
अञ्चुग् गमननिनादाव्यक्तयोः पचि सेचने कचि तु बन्धे।
दीप्तौ च कचुङ् वर्चि तु दीप्तौ श्वचुङ् श्वचि गमार्थौ ॥२४॥

पचुड् व्यक्तीकरणे हुचि प्रसादेऽथ दर्शने लोचृड् ।
मचि मुचुड् कल्कने मचुङ् धारणोच्छ्रायपूजनेषु षे ॥२५॥
स्तेये म्लुचू म्रुचू डुपचीप् पाके व्यक्तवाचि तु शचि स्यात् ।
छान्ता ह्रीछ व्रीडे हुर्च्छा कौटिल्य म्लाछु आयामे ॥२६॥
मुर्च्छा स्फुर्च्छा विस्मृत्यर्थी लछ लाछु लक्षणे म्लेछ ।
अव्यक्तवाचि मूर्च्छा मोहसमुच्छ्राययो प्रमादे तु ॥२७॥
युछ वाछु लिप्सायां जान्तास्त्विजि तु क्षमानिधानयुगे ।
एजृङ् भ्राजि भ्रेजृङ् राजृग् टुभ्राजी दीप्तौ स्यु ॥२८॥
रञ्जी रागेऽथ भजी सेवायां स्याद्विजुङ् धृजु ध्वजुधुग् ।
ध्वज धृज वज व्रज भ्रजु परज व्रज युग्गतावज तु ॥२९॥
क्षेपे च ट्वोस्फूर्जा वज्रनिनादे कुजू खुजू स्तेये ।
खजु गतिवैकल्यार्थे मर्ज स्यादध्ययनमार्जनयो ॥ ३० ॥
अज अजु युद्धे लज लजु तर्जे स्यात्कर्त्सनेऽथ लाजयुत ।
लाजुरपि भर्जने वेजृ कम्पने तुज तु हिंसायाम् ॥३१॥
ष्ठजु पलने चाव्यक्ते शब्दे गुज धूज गुजुयुग क्षीज ।
गर्ज गृजु गजु गृजध्रिवृ मुज मुजु मृज मज निनादाथा ॥३२॥

गज मदने च व्यथने तु कर्ज मन्थे सज सज हानौ ।
ईजि तु गतिकुत्सनयोरुजुक् मृजैक् भर्जने ऋजि तु ॥३३॥
अर्जनगमनस्थानार्जनेषु सर्जार्ज अर्जने स्याताम् ।
पत्ल सञ्जे टान्ता स्फुट्ट स्फुट विशरणे स्याताम् ॥ ३४ ॥
स्फुटि विकसने अट्टि हिंसातिक्रमयोर्गोष्टि लोष्टि सङ्घाते ।
घट्टि तु चलने चेटि तु चेष्टायां स्ट्ट लुट्ट स्तेये ॥ ३५ ॥
जट भट सङ्घाते पिट शब्दे चावरणवर्ययोस्तु कटे ।
शट विशरणगमनरुजावसादनेषु च्वनौ तु विट ॥३६॥
वट वेष्टिवेष्टने किट खिट उत्रासे प्रमर्दने तु मुट ।
सट उच्छ्राये हेट तु बाधायां भट भृतौ षिट मैथ्ये ॥३७॥
अट पट इट किट कट कटु कटै गतौ णट नृत्तौ स्ट तु काङ्क्षे।
चट अवयवे लुट स्याद्विलोटने कुट्ट तु वैकल्ये ॥ ३८ ॥
मुट चुट्ट अल्पीभावे हट दीप्तौ वट्ट विभाजने ल्ट तु ।
परिभाषणसैघावयोरथ स्ट परिभाषणे रेट्ट ॥ ३९ ॥
भणये च शिट पिट दावनादतौ ठान्तका अठुक् गमने ।
रुठुक् मठुक् शोकार्थौ बाधायां हेठि पुठि हठे ॥४०॥

परिभाषणे रठ स्याद्यक्तायां वाचि पठ वठ स्थौल्ये ।
मठ मदनिवासयोश्च प्रोक्तः कठ कृच्छ्रजीवनके ॥ ४१ ॥
रुठ रुठ लुठ उपघाते अठ रुठु गमनेऽथ हठ बलात्कारे ।
पिठ हिंसासंक्लेशार्थयोः शठ व्याजकरणे च ॥ ४२ ॥
शुठ गमनप्रतिघाते कुठु लुठु आलस्यके च शुठु शोषे ।
मुठुङ् तु पलायने स्याद् वठुङ् भवेदेकचर्यायाम् ॥४३॥
डान्तास्तुडुङ् प्रमथे चडुङ् तु कोपेऽथ क्रीडृ गर्वार्थे ।
मुडुङ् गतेर्वैकल्ये कडुङ् मदे खडुङ् मन्थार्थे ॥ ४४ ॥
तुडृ तुडु तोडनार्थे क्रीडृ विहारेऽथ मडु विभूषायाम् ।
अड उद्यमे पुडु स्यात्प्रमर्दने खण्डने च मुडु ॥ ४५ ॥
गडु तु वदनैकदेशे भेडृयुतम्रेडृ लोडृ तथा ।
म्लेडृ भवेदुन्मादे हुडृ हूडृ हूडृ होडृ गतौ ॥ ४६ ॥
रोडृयुतरौडृ तौडृ अनादरे कडु मदे लड विलासे ।
यौडृ तु सम्बन्धे चिड आक्रोशे कडु कार्कश्ये ॥ ४७ ॥
हुडुङ् पिडुङ् सङ्घाते वाडुङ् रुजायां च पडुङ् गमनार्थः ।
श्लाडृङ् श्लाघायां स्यात् ग्राडृङ् ध्राडृङ् विशरणार्थौ ॥४८॥

थावृङ् आग्रहणार्थे तडुङ् मर्दनार्थे स्फुडुङ् वरणे ।
छुडुङ् इति मार्जनार्थे हेडृङ् होडृङ् अनादरणे ॥ ४९ ॥
हिडुङ् गमने च अङ् स्यादभियोगेऽथ घुङ हावकृतौ ।
मडुङ् परिभाषणार्थो मडुङ् वडुङ् वेष्टने कुडुङ् दाहे ॥५ ॥
खोड़ृ प्रतिघाते ऽथो णान्ता स्याद्धर्मगमनयोः शोणृ ।
घुणि घूर्णि भ्रमणार्थौ पणि तु व्यवहारस्तुत्यो स्यात्॥५१॥
अण रण वण क्षण भण मण घण भ्रण ध्रण कण क्वण च्वणयुग्।
भ्रण चण शब्दे पैणृ प्रेरणगतिप्रेरणेष्वथो श्रोणृ ॥ ५२ ॥
अपनयने चिणुङ् चुणङ् घुणङ् ग्रहणेऽथ वेणृग् ज्ञाने ।
चिन्तायां वादित्रादाने गमने निशामनेऽपि स्यात् ॥५३॥
श्रोणृ श्लोणृ स्यातां सङ्घाते तान्तकाः क्वि निवासे ।
घुतङ् घुतङ् दीप्त्यर्थौ यतैङ् प्रयत्ने चतेग् तु याञ्चायाम्॥५४॥
संधाने तु चितै स्याद् च्युतृ आसेचनेऽत सततगतौ ।
श्चुतृ श्च्युतृ श्च्युतृ क्षरणे जुतृ तु भासने स्यातः ॥ ५५ ॥
अतु च बन्धे अस्त घृणागमनस्पर्शेषु पञ्चदश यान्ताः ।
कुथु मन्थ मान्थ पुथु लुथु मथु हिंसायामथोर्थया ॥ ५६ ॥

नाथृङ् उपतापाशीर्याच्ञैश्वर्येषु कत्थि तु श्लाघे ।
मेथृग् पर्याप्तौ स्यात् वेथृङ्ग्युतविथृङ् याच्ञायाम् ॥५७॥
कौटिल्ये श्रथुङ् स्यात् शैथिल्ये श्रथुङ् मिथृग् मतिवधयोः ।
मेथृग् सङ्गमायो दान्ता ज्ञेयास्त्रिपञ्चाशत् ॥ ५८ ॥
णिदु कुत्सायामथ रद विलेखने नद णद गद रवे ।
अव्यक्तभाषणे णदसयुक्ता त्रिंशिदा धातु ॥ ५९ ॥
फद तु कुत्सितशब्दे हिंसायां तद खद दशने स्यात् ।
चदु दीप्त्याह्लादनयोः क्रिदु इति परिदेवने स्यात ॥६०॥
मदुमुकुन्दु आमन्त्रणरोदनयोर्विदु स्मृतोऽवयवे ।
स्कन्दृ गतिशोषणयोस्तुनदु समृद्धौ षद स्थैर्ये ॥ ६१ ॥
खद हिंसायां च गद व्यक्तायां वाचि भ्रमणे स्वादृ ।
अर्द तु गतियाचनयोस्तदु चेष्टायामदु तु बन्धे ॥ ६२ ॥
इदु परमैश्वर्य स्यादाभषणे स्पुदुङ् पूदि तु क्षरणे ।
मोदम मदुङ् स्तुत्यभिवादनयोर्मदुङ् सुप्तशुभयोः ॥६३॥
स्पदुङ् तु किञ्चिच्चलने क्लिदुङ् तु परिदेवने भिदुङ् भंगे।
मदुङ् स्तुशौ प्रमादे स्रमे गमने मदार्थेऽपि ॥ ६४ ॥

ह्लादि तु शब्दे ह्लादेङ् सुखे च गुवि गुर्दि कुर्दि केल्यर्थाः ।
पर्दि तु कुत्सितशब्दे ददि दाने मुदि तु हर्षे स्यात् ॥६५॥
स्वदि ष्वदिवत् स्वादि तु आस्वादन खर्दि सेलनार्थे स्यात् ।
मानेऽपि हर्दि तु पुरीषोत्सर्गे बाधने तु बधेङ् ॥ ६६ ॥
णेदृग् णिदृग् द्वितय स्यात्कुत्सासन्निकर्षयो प्रोक्तम् ।
ओकुन्दृग् आलोचे मेधायधयोर्मिदृग् मेदृग् ॥६७ ॥
धान्ता पिधू गमार्थे विधौ तु माङ्गल्यशास्त्रयोरुक्तः ।
पुधि तु वृद्धौ स्पर्दि तु सङ्घर्षे बन्धने तु बधि ॥ ६८ ॥
गाधृङ् भवेत्प्रतिष्ठालिप्साग्रन्थेषु धारणे तु दधि ।
मेधृग् सङ्गमहिंसामतिपून्नार्थो शृधृग् मृधृग् ॥ ६९ ॥
नाधृङ् नाथृङ्वत् स्याद् बुधृग् बोध रोदने बाधृङ् ।
शुन्ध तु शुद्धौ नान्ता पनि स्तुतौ मानि पूजायाम् ॥७ ॥
वन पन भक्तौ स्वन वन धन ध्वन स्तन चन स्वनार्था स्युः ।
धानी तु तेजने स्याद्दानी अवखण्डने ऽथ स्तनूग् ॥ ७१ ॥
अवदारणे कनै तु प्रकाशशोभागतिष्वयो पान्ता ।
रप लप जल्प व्यक्ते वचने जप मानसे च स्यात् ॥७२॥

धूप तप सन्तापे श्रुप तुम्प त्रुम्प तुप तु हिंसायाम् ।
सृप्लृ गतौ चुप स्यान्मन्दायां रक्षणे तु गुपौ ॥ ७३ ॥
तिपृङ् ष्टिपृङ् ष्टेपृङ् क्षरणे तेपृङ् तु कम्पने चोक्तः ।
गुपि गोपनकुत्सनयोर्ग्लेपृङ् दैन्ये च चलने च ॥ ७४ ॥
केपृङ् कपुङ् टुवेपृङ् गेपृङ् चलने त्रपौपि लज्जायाम् ।
मेपृङ् रेपृङ् लेपृङ् गमने षप सान्त्वनेऽथ शपीं ॥ ७५ ॥
आक्रोशेऽथ पप स्यात् समवाये फान्तकास्तुफ त्रुम्फ ।
त्रुफ तुम्फ हिंसने रफ रफु वर्फ गतावथो यान्ताः ॥७६॥
अर्ब रबु कर्ब खर्ब तु गर्बयुतश्चर्ब तर्ब नर्ब रिबु ।
पर्बयुतबर्ब शब तु षर्ब तथा सर्ब गमनार्थाः ॥ ७७ ॥
लुबु तुबु तु अर्दने चुबु मुखसयोगेऽथ कुबु समाच्छादे ।
अबुङ् रबुङ् शब्दार्था लबुङ् अवस्रंसने च स्यात् ॥७८॥
क्षीबृङ् धाष्ट्यमावे क्षीबृङ् तु मदे कबृङ् तु वर्णे स्यात्।
भान्ताः सुभु षिभु सृभु स्रिभु भर्भ हिंसायाम् ॥ ७९ ॥
शीभृङ् चीभृङ् शल्भि श्लाघायां वल्भि भोजनार्थेऽथ ।
डुलभिष् प्राप्त्यर्थे ष्टभुङ् स्कभुङ् ष्टुभुङ् स्तम्भे ॥ ८० ॥

ह्रादि तु शब्दे ह्लादैङ् सुखे च गुदि गुर्दि कुर्दि केल्यर्थाः ।
पर्दि तु कुत्सितशब्दे ददि दाने मुदि तु हर्षे स्यात् ॥६५॥
स्विदि ष्वदिरुच् स्वादि तु आस्वादन ऊर्दि खेलनार्थे स्यात् ।
मानेऽपि हर्दि तु पुरीषोत्सर्गे याचने तु चदेङ् ॥ ६६ ॥
णेदृङ् णिदृङ् द्वितय स्यात्कुत्सासंनिकर्षयोः प्रोक्तम् ।
ओखुन्दृङ् आप्लावे मेधावधयोर्मिदृङ् मेदृङ् ॥६७ ॥
धान्ता षिधू गमार्थे षिधौ तु माङ्गल्यशास्त्रयोरुक्तः ।
शुधि तु शुद्धौ स्पर्द्धि तु सङ्घर्षे बन्धने तु षधि ॥ ६८ ॥
गाधृङ् भवेत्प्रतिष्ठालिप्साग्रन्थेषु धारणे तु क्षधि ।
मेधृङ् सङ्गमहिंसामतिपूर्वार्थो शृधूङ् मृधूङ् ॥ ६९ ॥
नाधृङ् नाथृङ्वत् स्याद् बुधृङ् बोध रोटने बाधृङ् ।
शुन्ध तु शुद्धौ नान्ताः पनि स्तुतौ मानि पूजायाम् ॥७० ॥
वन षन भक्तौ स्वन धन घन ध्वन स्तन चन स्वनार्थाः स्युः ।
क्षानी तु तेजने स्याद्दानी अवखण्डने ऽथ खनूग् ॥ ७१ ॥
अवदारणे क्नै तु प्रकाशशोभागतिष्वयो पान्ता ।
रप लप जल्प व्यक्ते वचने जप मानसे च स्यात् ॥७२॥

रेभृङ् अमुङ् रमुङ्युग
लमुङ् निनादे रमि तु राभस्ये ।
जमुङ् जमैङ् जृमुङ् स्यु
र्गात्रविनामेऽथ गल्भि धाष्ट्र्ये स्यात् ॥ ८१ ॥

सुरते यम जम श्रौ शुम्भ तु वधकथनयोरथो मान्ता ।
भ्रम हम्म द्रम गम्ल् मीमृ गतावुपरमे तु यमू ॥ ८२ ॥
ष्टम षम वैकृत्यार्थौ स्यमू निनादे तथाऽम भजने च ।
महले तु णमं स्यात् पादन्यासे क्रमू धातु ॥ ८३ ॥
मोत्थभ्रमू छमुयुग जमु क्षमूष्विम्मू च निधसार्थाः ।
मामि फोवे कान्तौ कमुङ्‌ सहने क्षमौष्यथो यान्ताः ॥८४॥
ओप्यायैङ् स्फायैङ्युग वृद्धावूयैङ् तन्तुसन्ताने ।
क्नूयैङ् शब्दोन्दनयोस्तायृङ् सन्तानपालनयोः ॥ ८५ ॥
दयि पायि रक्षणगत्योर्गमि हिंसाग्रहनयोश्च दानेऽपि ।
अमि षयि पयि मयि मयि चयि रयि गमनार्था अथो पूयैङ्८६
दुर्गन्धकविशरणयोः सूर्क्ष्ययुतावीर्ष्य ईर्ष्य ईर्ष्यार्थौ ।
हय हय गतिकान्त्योः शुच्यै चुच्यै अभिषवार्थौ ॥ ८७ ॥

कश शब्देऽयो मिश मश रोषार्थे चाय णिश समाधौ स्यात् ।
दाश्रृग दानेऽथ शश प्लुतिगमने प्रेक्षणे दृशृ ॥१०४॥
वश दशने काशृङ् प्रभासने क्रुशि वाध्वन पान्ताः ।
नापि च वचसि व्यक्ते कान्तीकरणे शुपुङ् प्रोक्त ॥१०५॥
गेपृङ् अन्विच्छायामीपि तु वर्द्धने गतौ वधार्थेऽपि ।
हेपृङ् रेपृङ् वाप्यव्यक्तायां पर्पि तु चेष्टे ॥१०६॥
जेपृङ् णेपृङ् एपृङ् हृपृङ् गमने भये तु भेपृग् स्यात् ।
कप शिप अप झप धप मप मुप रुप रिप यूप जूप शप चप तु।
हिंसायां भूप अलङ्कारेऽथ हप् अलीकार्थे ॥१०७॥
जिपृ त्रिपृ मिपृ निपृ वृपृ पृपु तु सेचने ।
मृपृ तु सहने चोपृ श्रिपृ क्लिपृ भ्रुपृ प्लुपृ ॥१०८॥
वाहे धृपृ तु सचर्पे धृपृ सङ्घातहिंसयो ।
ईप उञ्छे लूप मूप स्तेये क्रूप विलेखने ॥१०९॥
अदने चपी पपी तु स्यात स्पर्शनयाचयोश्छपी हनने।
दीप्तौ सिर्पी तयाऽपी स्यात्त्यागानयोश्च दि झपी तु ॥११०
चीवृगृवत् पूप भवेद् वृद्धौ सान्ता असी क्षयी तुल्ये ।

मलि मल्लि तु परिभाषणहिंसादानेष्वथो मकारान्ता ।
मर्वयुतपूर्व मर्व प्रपूरणे चर्व अदनार्थे ॥ ९६ ॥
कर्वयुतखर्व गर्व तु दर्पार्था मर्व चव शव पविश्रित् ।
रेवृङ् गमने चावृग् शुरबौ चावाघमे गुर्वे ॥ ९७ ॥
उर्वै तुर्वै थुर्वै दुर्वै धुर्वै तथाऽर्वै जुर्वैयुग् ।
शार्वयुतमर्व कदने मुर्वै मव बन्धने स्यातौ ॥ ९८ ॥
अव रक्षणे प्रवेशे तृती कान्तौ गतौ क्रियादीप्त्या ।
अवगमने च प्रीतौ स्वाम्यर्थे याचने श्रवणे ॥ ९९ ॥
हिंसायामिच्छायां वृद्धात्रालिङ्गने तथाऽवाप्तौ ।
दहने भावे प्रोक्तः ष्ठिवू क्षिवू निरसने स्याताम् ॥१००॥
जीव प्रमुधारणे स्यात् पिवु मिवु निवु सेचनेऽप्य पीवाश्रित् ।
मीवयुतटीव णीव च भीव स्थौल्ये हिवु दिवुश्रित् ॥१०१॥
जिवु सप्रीणन ष्ठ्रवु तु ख्यातौ चावानसवरणयोस्तु ।
धीवृङ् तेवृङ् देवृङ् द्वौ स्यातां देवनार्थेऽत्र ॥ १०२ ॥
पेवृङ् सेवृङ् केवृङ् खेवृङ् गेवृङ् तथा च पेवृङ्युग् ।
ग्लेवृङ् लेवृङ् म्लेवृङ् स्युः सेवनेऽथ दरा वान्ताः ॥१०३॥

परिभाषणे हिंसाच्छादनेष्वथो क्षान्तका एते ॥ ११९ ॥
त्वक्ष त्वचने सूर्क्ष्य त्वनादरे मक्ष सङ्घाते ।
सक्षौ ग्यासी च भवेत्पक्षौ त्वक्षौ तनूकरणे ॥१२०॥
उक्ष तु सेके वक्ष तु रोषेऽथो क्षुम्बने भवेद् णिक्ष।
स्तृक्षयुतणक्ष तु गमनार्थे पालने रक्ष ॥१२१॥
काङ्क्षयुतवाङ्क्ष माङ्क्ष तु काङ्क्षायां घोरवासितार्थे च।
द्राङ्क्ष ध्राङ्क्ष ध्वाङ्क्ष त्रयं भवेद् वृक्षि वरणार्थे ॥१२२॥
भिक्षि शुक्षि क्लेशने सन्दीपने जीवनेऽपि च ।
दीक्षि मौण्ड्ये मताद्देशोऽथोपनयने यमे ॥ १२३ ॥
शिक्षि तु विद्याग्रहणे याच्ञायां भिक्षि दर्शने ईक्षि ।
म्लक्षी अदने वक्षि तु रोष्ये वृन्दावितीह पातनवकम् ॥१२४॥
षट्त्रिंशदधिकमुक्तं वसूनामिदमथ द्युतादिगणः ।
द्युति दीप्तौ चान्तो रुचि अभिलाषे च अयदान्ता ॥१२५॥
घुटि तु परिवर्तने रुटि लुटि च प्रतिघात इह दान्ताः ।
ञिमिदाङ् स्नेहार्थे ष्विदाङ् ञिष्विदाङ् मोचने च ञीतौ द्वौ ॥
मान्ताः क्षुभि सञ्चलने शुभि दीप्तौ णभि तुभि हय प्रमये ।

हस रस दुस हसश्चित घघृङ् णाघृङ् निनाथार्थाः ॥
मथति शस हिंसायां शास स्तवने च वसु अलङ्कारे ।
चर्ल्ह अदनेऽप्य हसे हसने सस्तृङ् ममाप्तार्थं ॥११२॥
पिस पेस वेस गमने णासि कौटिल्ये भ्रसृङ् म्रसृङ् अदने ।
कासृङ् स्वकुत्सायामाङ्पूर्वः शासुङ् इच्छायाम् ॥११३॥
भासि दुभासि दुम्लासृङ् दीप्तौ श्वसि तु साध्वसे ।
स्याद् घसुङ् करणे श्लपकीडयोस्तु लस स्मृतः ॥११४॥
याचृग् दानेऽप्य हान्ता स्पुर्वेह मसीकृतौ स्मृतः ।
बर्हि बल्हि प्रधानत्वे गर्हि गल्हि तु कुत्सने ॥ ११५ ॥
ग्लहौङ् ग्रहणे ग्राहृङ् निक्षेपणार्थेऽप्य वेहृङ् ।
जेहृङ् बाहृङ् प्रयत्नार्थाः रहु लिहि अहुङ् गतौ ॥११६॥
माहृग् मानेऽप्य गुहौग् संवरणे सेचने मिह चाद्य ।
ऊहि वितर्के गाहौङ् विलोडने ईहि चेष्टायाम् ॥११७॥
महुङ् मद्धुङ् रह दहु वृह वृद्धौ वृहू बृहू स्वनार्थौ च ।
उहू तुहू दुहू अर्दनार्था रह त्यागे ॥ ११८ ॥
अर्ह मह पूजनार्थौ चाह शाठ्ये बर्हि बल्हि युग्मं तु ।

पल फल शल गत्यर्थो हुल हिंसासंवरणयोश्च ॥११५॥
णल गन्धे जल घात्ये फुल सस्त्यानश्च चयोः ।
फुल तु विपुलत्वे शान्त स्यात् कुश तु आह्वानरोदनयो ११६
रान्त क्षर सञ्चलने हान्तौ चर्हि भर्त्सने रुह जनुषि ।
सान्त क्स गमने घृव ज्वलादिरेकाधिक त्रिशत ॥११७॥
अथो यजाद्विदेवार्चावानयोः सङ्गतौ यजौं ।
इदन्त द्वोश्चि गमने यदादेरन्तकारय ॥ ११८ ॥
हेग् स्पर्द्धारवयोः व्येग् संवरणे वेग् तन्तुसन्ताने ।
क्षान्ता वचसि व्यक्ते वद् पान्तो बीजसन्ताने ॥११९ ॥
टुवपीं सान्तस्तु वस निवास इह हान्तको वहीं धातु ।
स्याद प्रापणे नवेत्यथ घटादिरिह घटिष चेष्टायाम् ॥१४ ॥
आदन्त श्रीं पाके ऋदन्तक स्मृ गतस्त्ययाऽऽध्याने ।
ऋदन्तौ दृ यु भये नृ सु नयेऽथो चतुष्कान्ताः ॥१४१॥
अक कुटिलगतौ एकयुक् स्तक प्रतीघात इह हि गतौ च ।
षक स्वान्तस्तु कखे स्याद् हसने टान्ता णट सु नटने ।१४२।
परिभाषणे तु यट भट युग्म जान्त क्षजुङ् गतौ दाने ।

संमूरू विश्वसनार्थे प्रोक्तस्तान्तौ भिसाद् घर्णे ॥१२७॥
धृतृक वर्त्तने दान्त स्यन्दोक स्रवणार्थकः ।
धान्तौ धृधूक वृद्धौ स्यात् शृधूक पायुसे रवे ॥१२८॥
पान्त कृपौक सामर्थ्ये वृतादिरथ ठान्तका ।
लुठिवल्लुठि शान्तस्तु असूरू संसेऽथ सान्तकौ ॥१२९॥
संसूरू ध्वसूरूसमो ध्वसूरू गतौ चेति त्रिविंशति ।
घृत् घुतादिर्म्नलवौ तु ज्वल दीप्तौ हि तान्तक ॥१३०॥
पतल्रु स्याद्गमने धान्ता निष्पाकार्थे क्रये मतः ।
मथे विलोडनार्थेऽथ पथे पत्लृसमार्थकः ॥ १३१ ॥
चान्ता कुच तु कौटिल्ये प्रतिष्टम्भे विलेखने ।
संपर्चनेऽपि चान्तौ द्वौ सवल तु स्रातनार्थक ॥१३२॥
पद्ल विशरणे गत्यवसादनार्थयोरपि ।
मान्ता असू तु चलने द्रुवमूङ्किरणे मतः ॥ १३३ ॥
क्रीडायां तु रमि स्याद्यान्तो कुष अवगमेऽथ लान्ता स्यु ।
ट्वल ट्ल वैकल्यार्थौ चल कम्पे ग्रल स्पाने ॥ १३४ ॥
मल तु प्राणमधान्यावरोधयोर्हल विलेखनार्थ स्यात् ।

सर्वे भ्वादिगणे स्युः सहस्रमेकं तथाऽष्टपञ्चाशत् ॥१५०॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवो द्वितीयोऽयम् ॥१५१॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डितपण्डितकुलपन्कुलचरणगणिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽनवद्यपद्यग्रन्थे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे भ्वादिगणप्रकाशो नाम द्वितीय पल्लव ।

कान्ता गड सेचनके लड जिह्वोन्मन्थनार्थः स्यात् ॥१४३॥
हेड इति वेष्टनार्थे णान्ताः कण फणयुतौ रण गतौ स्यात्।
चण हिंसादाने च शण श्रण दानार्थकौ णान्तः ॥१४४॥
ष्टगे स्थगे ह्रगे ह्लगे पगे सगे ष्टगे स्थगे ।
आच्छादनेऽग अकवत् शङ्कायां तु रगे स्मृतः ॥१४५॥
अथ थान्तास्तु पद् मोक्ष श्रथ क्नथयुत क्लथ ।
क्रथ हिंसार्थको धातु प्रस्थाने प्रथिष स्मृतः ॥१४६॥
व्यथिष भयचलनयोः स्यादथ दान्ताः कदुक कदुक युक्
क्रुदुक् ।
वैक्लव्यार्थाः स्वदिष स्वदने परिमर्दने म्रदिष ॥१४७॥
ऊर्दने क्नद विख्यातो हर्षग्लपनयोर्मदै [षट्पदी] ।
नान्ताः ष्टनयुक् स्तन च ध्वन शब्द स्वन अवतंस इह चन तु।
हिंसायां पान्तः क्रपि करुणायां रान्तको ज्वर तु रोगे॥१४८॥
ञित्वरिष सम्भ्रमार्थे, लान्ताश्चल कम्पने ह्वल ह्मल तु।
चलनार्थौ ज्वल दीप्तौ च, सान्तकः प्रसिष विस्तारे ॥१४९॥
क्षान्तस्तु पक्षि हिंसागत्योः पटिर्पटादिरेषकः ।

सर्वे स्वादिगणे स्युः सहस्रमेकं तथाऽष्टपञ्चाशत् ॥१५०॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवो द्वितीयोऽयम् ॥१५१॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलप-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटऽन
वद्यपद्यवन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे स्वादिगणप्रकाशो नाम
द्वितीय पल्लव ।

आदावदकं अपनेऽथादन्ता ष्लांकं पूर्ववद्द्रांकं ।
गतिगं घनयोर्धांकं स्तवने श्यांकं प्रकथनार्थः ॥ १ ॥
स्तांकं आदाने प्णांकं तु शोषेऽप्य द्रांकं कुत्सितगतौ स्यात् ।

रन्तो जागृक् निद्रापगमने रुच्यक्षपञ्चकं पूर्णम् ॥ १८ ॥
एवं स्युरदादिगणे सर्वे पञ्चाधिकाशीतिः। [षट्पदी]
इति सद्गुरुशारदेवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवस्तृतीयोऽयम् ॥१९॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरि पट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्रासप्रतिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डितपण्डितकुलप-कुलचरणगणिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थक्हेमधातुप्रकटेऽनवद्यपद्यबन्धे कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे ऽदादिगण-प्रकाशो नाम तृतीय पल्लव ।

यान्ता विभूष क्रीडायां जयेष्मायां पणौ स्तुतौ ।
स्तुवौ गतौ च ईयन्ता श्रीकृष्ण प्रीतायथो गतौ ॥ १ ॥

ईकुच्, पाने तु पीकुच् स्यात् अदन्तो जरसि स्मृतौ ।
जूष यूषच् अथ ओदन्ता वों छोच च्छेदनार्थको ॥२॥
अन्तकर्मणि षोच स्यात् सक्षणे शोच कान्तक ।
शकीच मर्षणे चान्तः शुचुगैच् पूतितार्थक ॥ ३ ॥
जान्ता रञ्जीच् रागेषु युजिच् समाधौ सृजिच् विसर्गार्थः ।
डान्तो व्रीडच् व्रीडे तान्तो वरणे वृतूचि स्यात् ॥ ४ ॥
नृतैच नर्त्तने थान्तो पूतिभावे कुथच् स्मृत ।
पुथच् तु हिंसने दान्ता क्लिदिच् चैन्ये पदिच् गतौ ॥५॥
विदिच भुवि धान्ताः पट् गुधच् तु परिवेष्टने ।
व्यधच ताडने राधच् वृद्धौ ज्ञाने मतौ बुधिच् ॥ ६ ॥
अनोरुधिच कामार्थे समहारे युधिच वै ।
नान्ता जनैचि तु प्रादुर्भावेऽथ प्राणनेऽनिच ॥ ७ ॥
मनिच् ज्ञानेऽथ पान्ताः स्यु पुष्पच् विकसनार्थक ।
क्षिपच प्रेरणे दीप्तौ दीपैचि स्याद् सपीच ॥ ८ ॥
आक्रोशे वैशये तपिच मान्तास्तिम ष्टिम ष्टीमच् ।
तीमच् तथार्द्रभावे रान्ता घूरैङ् ज्वरेचि ॥ ९ ॥

जिघांसायां द्रुहौच् प्रीतौ ष्णिहौच् मुहौच् मोहने ॥२६॥
पुष्यादिः सप्तषष्ट्या वृध् स्वादिपूर्वस्तकं प्रयम् ।
पृच्छैच प्राणिप्रसवे परितापे तु दूङ्च ॥ २७ ॥
दीवन्ताः स्युर्मीङ्च हिंसायां दीङ्च क्षये रीङ्च ।
स्रवणे ल्लीङ्च् श्लेषे रीङ्च गमने प्रनादरे धीङ्च ॥२८॥
वरणे व्रीङ्च स्यातः सूपत्यादा नवेत्यय ।
दिवमादिराप्यधिकं सात सर्वे दिवादय ॥ २९ ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽमृतसद्मवस्तुरीयोऽयम् ॥३०॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डितपण्डितकुलपंकजचरणगणिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन्वयपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे दिवादिगणप्रकाशो नाम चतुर्थः पल्लवः ॥

पुग अभिषवे पूर्वमिदन्ता घ घनार्थक ।
पिंगट् चिगट् तु चयने हिंट् वृद्धिगमनार्थयो ॥ १ ॥
दुर्मिगट् प्रक्षेपणे स्यात् शिगट् तनूकृतौ स्मृत ।
उदन्तौ श्रवणे श्रुट उदुट उपतापने ॥ २ ॥
ऊदन्त कम्पने धूगट् ऋदन्ता पञ्च कृगट ।
हिंसायां वरणे वृगट् स्तृगट् आच्छादनार्थक ॥ ३ ॥
पृट् प्रीतौ स्मृट् पालने च गान्तस्तिगट् हिंसने ।
कान्तौ शक्लृट शक्तौ स्याचिकट् तिगिव धान्तकौ ॥४॥
टिघिट् आस्कन्दने प्रोक्तः षघट तिकिन धान्तका ।
राध साधट ससिद्धौ ऋधूट् वृद्धौ हि पान्तकौ ॥५॥
तृपट प्रीणने स्यातौ स्वाप्लट अथ भान्तक ।
दम्भुट दम्भेऽथ शान्तौ द्वौ कृवुट् करणहिंसयो ॥६॥
चिवुट् गतावथो शान्तोऽशौटि व्याप्तौ हि षान्तक ।
प्रागल्भ्ये त्रिधृषट् एकोनत्रिंशत्स्वादयो मताः ॥७॥
इति सद्गुरुयागदर्षीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पञ्चमोऽत्र पञ्चमकः ॥८॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलपकुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे स्वादिगणप्रकाशो नाम
पञ्चमः पल्लवः ॥

ष्ठुवीत न्यसने मोक्ष इवन्ता रिव पिव् गतौ ।
क्षित निवासे च पिव् स्याच्चरणेऽप अदन्तकाः ॥ १ ॥
मुस माणस्यागे व्यायामे पृक्त पृक्त तु स्थाने ।
इक्त स्यात्सावरे ऊवन्तः प्रेरणे पूत ॥ २ ॥
झवन्तौ मूस स्याक्षिपे गृत निगरणे सान्तः ।

लिखत तु वर्णन्यासे चान्ता स्युस्त्वचत सवरणे ॥३॥
अर्चत अर्चत परिमापणे अचत संस्तुतावथ च्छेदे ।
ओव्रस्चौत छान्ताः पद् उछैछिवासे विछत गमने ॥ ४ ॥
मिछत स्यादुत्क्लेशे ईप्सायां तु मछत् उछुत उम्छे ।
करणप्रलये मूर्छे भावेऽपि अलन्मतो जान्ता ॥ ५ ॥
द्रुमस्जौत तु शुद्ध्यर्थो जर्जचु परिमापणे ।
सृजत तु विसर्गार्थे चातुरञ्जत आर्जवे ॥ ६ ॥
भुजौत इति कौटिल्ये ऽथो ओलस्जैति ओलजैङ् ।
व्रीडायामोविजैति स्यात साध्वसे कम्पनेऽपि च ॥ ७ ॥
सया रुजौत भङ्गार्थे सङ्गे ष्वजित समतः ।
भ्रस्जौत् पाकेऽथ डान्ता स्यु कडत मदे जुडत् गतौ ॥८॥
मुडने पृडत् मृडत द्वो भान्तौ जर्जसु अर्जसम उद्भत ।
उत्सर्गे इह तु णान्ता पुणत शुभेऽथो मुणत्प्रतिज्ञाने ॥९॥
शब्दोपकरणयोश्च तु कुणत पृणत्प्रीणने मृणत हनने ।
द्रुणत कुटिलत्वगत्योरथ कुटिलतायां तुणत चातुः ॥१०॥
घूण घूर्णत् भ्रमणार्थावथ तान्तौ ग्रन्थहिंसयोस्तु चृतैत् ।

षान्तो षिषत विधाने नान्तौ जन जुनत गमन इह षान्तौ ११
अवसादने तु पद्लृत शुनत तु प्रेरणेऽप पान्तौ द्वौ ।
स्पर्शे छुपत् क्षिपति तु पुर्वस्तथमव तु फान्ता स्युः ॥१२॥
ऋफ ऋफत् हिंसायां रिफत युधापानमोम्भ कथनेऽपि ।
दृफ दृम्फत उत्क्लेशे गुफ गुम्फत ग्रथनके स्याताम् ॥१३॥
तृफ तृम्फत तृप्त्यर्थौ मान्ता पद् पूरणे तु उभ उम्भत ।
शुभ शुम्भत शोभार्थौ मन्ये तु रमेत् विमोहने तु लुभत १४
रान्तास्तु कुरत शब्दे विलेखने खुरत खुरत तु च्छिविध ।
संवेष्टने मुरत् स्यात् घुरत्तु भीमार्थशब्दयो स्फुरत ॥१५॥
स्फुरणेऽप्यगतौ तु पुरत दीप्त्यैश्वर्यार्थयोः क्षुरत लान्ता ।
स्फुलत स्फुरवत् हिलत तु हावकृती सिल शिलत उञ्छे १६
इलत क्षेपणगमनस्वमेषु चलत्तु विलसने किलत ।
श्वैत्यक्रीडनयो स्यात्तिलत स्नेहे चिलत वसने ॥१७॥
विलत वरणे णिलत् स्याद्गहनेऽथ श्लेषणे मिलत्प्रोक्तः ।
भेदन इह पिलत भवेत् शान्तास्तु रुश रिशत हिंसायाम् १८
गमने लिशत विशत प्रवेशनेऽथो मृशत आमर्शे ।

अतिसर्जने विशीत स्पृशत सरपर्श इह पान्ता ॥ १९ ॥
मिपत स्पर्देऽथ क्षर्पीत् विलेखने स्यात् ऋपेत् गतौ इपस।
इच्छायां प्रीतिनिषेवणयोस्तु जुषेति अथ हान्ता ॥ २० ॥
एही वही स्वही स्वहीत् हिंसायामुचमे वृहीत्।
एकादशाधिकमपृच्छत चान्ता तु मोक्षणे ॥ २१ ॥
मुच्लृती क्षरणे तु स्यात् पिर्चीत् पान्ती लिपींत तु।
उपदेहेऽथ लुप्लृती च्छेदने दान्तक द्वयम् ॥ २२ ॥
विद्लृती लाभार्थे परिपातार्थे विदत तान्तास्तु।
छेदे कृतैत शान्तो ऽक्षये तु पिशत मुचादिरष्टौ वृत् ॥२३॥
टान्तः कुटत कौटिल्ये उदन्तानि स्वरे कुडत्।
पुरीषोत्सर्जने गुडत भुड् गतिरथैश्वर्यार्थेत ॥ २४ ॥
ऊदन्ताः कुडयत् पृडत् णुद न्सद धृत शिधूनने।
आन्त शब्दे गुजत चान्तो गुचत सङ्घाषने रमृत ॥२५॥
च्यषत च्याजीकृतौ टान्तास्तुड स्फुट चुटत छिदि।
प्रतिघाते घुटत् श्लेष पुटत विकसन स्फुटत् ॥ २६ ॥
आक्षेपणमर्दनयोर्मुटत तुटत कलिवृत्तौ तथा टान्तः।

पुटसदृशो लुठत स्याद्वथ शान्ताः कुडत घसनार्थः ॥२७॥
बाल्ये च कुडत कथितो जुटश्च च बेऽथ गुडत रक्षायाम् ।
स्फुट लुट घुटश्च सपूर्वा उत्सर्जने तु पुडत ॥ २८ ॥
तुड ताडने मुडत ब्रुडत् सङ्घाते मज्जने तु त्रुड त्रुडत ।
त्रुड पान्तश्चुणत च्छिदि पान्तः क्षेपे डिपत शान्ता ॥२९॥
स्फुरत स्फुरणे स्फुलत भजे च घुणवत् छुरत् घुरेति कृतौ ।
ऊनचत्वारिंशत्तु कुटादिर्यूनपाटि शातमासिद्धाः ॥३०॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवः षष्ठः ॥ ११ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डित-
पण्डितकुलप-कुलचरणगणिशिष्यहर्ष-
कुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि

ग्रन्थे तुदादिगणप्रकाशो नाम
षष्ठः पल्लवः ॥

अथ षान्तौ रुषूपी आवरणे भासने त्रिष्ट्वषेपि ।
षान्ताः पक्ष वृषेप तु वरणे सम्पर्चने तु पृचैप् ॥ १ ॥
विषूपी पार्थक्य रिषूपी स्याद्विरेचन तञ्चूप् ।
सङ्कोचनेऽथ षान्तादिक्षदूपी स्याद् द्विधाकरणे ॥ २ ॥
क्षुदूपी पेषे उच्छृदूपी तु दीप्तिदेवनयोः ।
ऊणदूपी हिंसानादरयोर्वारणे तु भिदूपी ॥ ३ ॥
ऊदैप क्षदन इह खिदिप दैन्ये विचारणे तु विदिंप् ।
जान्ता अञ्जोप् व्यक्तिम्रक्षणगमनेष्वथो भञ्जोप् ॥ ४ ॥
आमर्दनेऽथ तञ्जोप् मङ्कोचन ओविजैप् भयचलने ।
अभ्यवहृतिपालनयोर्भुजप योगे तु युजूपी ॥ ५ ॥
सान्तो हिंसुप प्रमये हान्तः स्यात्कृन्धनेऽप तृहप इति ।
पान्तौ तु चूर्णनार्थे पिष्लृप विशेषणे तु शिष्लृप ॥ ६ ॥
षान्त क्रुषैप वेष्टन इति षट्त्रिंशतिरभूद् रुधादिगणः ।

प्राप्य स्वय परस्मैमुखो विभागोऽनुबन्धफलात् ॥ ७ ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र सप्तमकः ॥ ८ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरि-
पट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्र-
तिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये
मपिडतपपिडतकुलर्प-कुलचरणग-
णिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहेम-
धातुप्रकटेऽनवद्यपद्यबन्धे श्रीकवि-
कल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे रुधादिगण-
प्रकाशो नाम सप्तम पल्लवः ।

भास्ता समे तनूयी विस्तारे याचने वनूयि भवेत् ।
अवबोधने मनूयि क्षणूश क्षिणूयी सु हिंसार्थौ ॥ १ ॥
दाने मतः षणूयी गमनार्थे सम्मत किण ऋणूयी ।

अदनार्थे तु तृणूयी मासि घृणूयी नव तनाद्याः ॥ २ ॥
इति सद्गुरुवागदेवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽष्टमकः ॥ ३ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलप-कुलचरणगणिशिष्यहर्-
षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽन
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे तनादिगणप्रकाशो
नामाष्टम पल्लव ।

आदाद्यीदन्ताः पट् डुक्रींगश् द्रव्यविनिमये प्रींगश् ।
तृप्त्यभिलापे श्रींगश् पाके मींगश् तु हिंसायाम् ॥१॥
मींश् वरणे श्रींश् मरणे आद्यन्तौ ज्ञांश याचन इदन्तौ ।

क्षिपश् हिंसायां स्यात् पिगश बन्धेऽथ ऊवन्तौ ॥ २ ॥
कूगश शब्दे मृगश् हिंसायां डावुवन्तको स्कुगश् ।
आप्रवणे ऽथो गुगश बन्धे डान्तो मृडश सुखने ॥ ३ ॥
ठान्तो हेठश् भूतप्रादुर्भावेऽथ पान्तस्मृपश् क्षोदे ।
पान्ता विलोडने स्यान्मन्थश् ग्रन्थश् तु भवति सन्दर्भे ॥
प्रतिहर्षणमोचनयोः श्रन्थश् स्यात् कुन्थश क्लेशे ।
थान्तौ बन्धे बन्धश् इह रोधे गुफश शान्तौ द्वौ ॥५॥
बाधे क्लिशौश कथितोऽशश धातुर्भोजने प्रथमो मान्ता ।
णम तुमश हिंसनार्थौ सचलने क्षुमश सप्त पान्ता स्युः ॥६॥
मुषश स्तेये इषश तु आभीक्ष्ण्ये कुषश निष्कर्षे ।
शुषयुग प्लुषश स्नेहनसेचनयोः पूरणार्थौ च ॥ ७ ॥
विपश वियोगे पुषश तु पुष्टौ षान्तस्तु जषश हेठशवत् ।
सान्तौ प्रसृश उञ्छे ऋदन्तको वृञ्श सम्भक्तौ ॥ ८ ॥
हान्त उपादानार्थे ग्रहीश ऊदन्तकावथ पूगश् ।
पवन लूगश् छदे स्याद् धूगश कम्पनेऽथ ईदन्ता ॥ ९ ॥
रीश गमनरावणयोर्लीश स्याद् श्लेषणे गतौ व्लीश ।

च्लींश तु वरणार्थे स्याद्वावन्तो ज्यांश हान्यर्थे ॥ १० ॥
ऋवन्ता कॄ मॄ शॄश् हिंसायां नॄश नये गतौ ।
ऋश जॄश् वयोहानौ पॄश् भरणे भॄश भञ्जने च भवेत् ॥ ११ ॥
कॄगश् हिंसायां स्यात् वृगश वरण विदारणे दॄश ।
पॄश् पालनपूरणयोः स्तृगश आच्छादने प्रोक्तः ॥ १२ ॥
गॄश् शब्दे वृत् प्वादिर्द्वाविंशत्येकहीनया स्वादि ।
धातुभिरन्ये तेऽष्टत्रिंशत् ऋयादौ समेऽपि पाटे स्युः ॥ १३ ॥
इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवो नवमः ॥ १४ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ
श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डित-
पण्डितकुलप कुलचरणगणिशिष्य-
हर्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटे-
ऽनवद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमना-

म्नि ग्रन्थे क्रयादिगणप्रकाशो नाम नवम पल्लव ॥

धुरण स्तेय श्रथन्तौ स्नवणे पृण पूरणे तु पूण कान्ता ।
नक्रण भक्रण नाशे क्षुभ्रण चक्रण उभौ व्यथने ॥१॥
वल्क श्वल्कण कथने टकुण स्याद्बन्धनेऽर्कण स्तवने ।
हिष्किण किष्किण हनने निष्किण परिमाण इह चान्तौ ॥२॥
पिचण तु कुट्टनार्थे विस्तारे पचुण जान्तास्तु ।
ऊर्जण् जीवनबलयोः स्याद्गज मार्जण निनादार्थौ ॥३॥
तिजण निशाने पूजण पूजायां क्षजुण कृच्छ्रजीवनके ।
व्रज वजण गतौ मार्गण सत्कारे रुजण हिंसायाम् ॥४॥
तुजु पिजुण बले आने निकेतने हिंसनेऽप्र[illegible] ।
तजन इह च [illegible] अभ्यवकाशि[illegible] ५॥
तुट क्षुट तुड[illegible] छव पुट्टण कुत्[illegible]
पुल्पुत चुट पुट[illegible] विभाजने तु[illegible]
स्मृता[illegible]

लुम्पटण स्तेये घोक्तो नटण अथो स्फिटण स्नेहे ॥ ७ ॥
पट्ट स्फिटण प्रमये कीटण स्याद्वर्णने रुटण रोपे ।
षट्टण चलने स्मट्टण संवरणे स्फुट्टण परिहासे ॥ ८ ॥
त्रुटिण च्छेदे क्रुटिण भवेत्प्रमादेऽथ ठान्तकाः शुठुण् ।
शोषार्थे गुठुण स्यादेष्टन इह शुठण आलस्ये ॥ ९ ॥
शठिण श्लाघायां स्यात् शठ श्वठण श्वठुण सस्करणगत्योः ।
डान्ता पीडण गहने हेडण् स्तवने चडुण कोपे ॥ १० ॥
ओलडुण क्षेपार्थे खुडुण च्छेदेऽथ मडुण कल्याणे ।
परिहासे स्फुडुण भवेदुपसेवायां लडण स्यातः ॥ ११ ॥
भेदे खड खडुण श्री कडुण स्यात्खण्डने च कुडुण इति ।
रक्षार्थे मडुण भवेत्कृपायां पिडुण सङ्घाते ॥ १२ ॥
वेष्टनरक्षणयोः स्याद् गुडुण जुडण् प्रेरणे तडण घाते ।
णान्तास्तु चूण तूणण कूणिण सकोचने श्रणण् दाने ॥ १३ ॥
जुडण इव चूर्ण वर्णण पूणण सङ्घातनेऽथ सपूर्चौ ।
तूणिण आशंसायां भूणिण् तान्ताश्चितुण स्मृत्याम् ॥ १४ ॥
सवेदने चितिण स्याद् मुस्तण पूणणसमस्तथा कूतण ।

स्मिन् ग्रन्थे क्र्यादिगणप्रकाशो नाम
नवमः पल्लव ॥

चुरण स्तेय श्रवन्तौ स्रवणे पृण पूरणे तु पूण कान्ताः ।
नक्क्रम चक्कण नाशे चुक्कण चक्कण उभौ व्यथने ॥१॥
वल्क श्वल्कज कथने टकुण स्याद्दन्वनेऽर्कण स्तवने ।
हिष्किण किष्किण हनने निष्किण परिमाण इह चान्तौ ॥२॥
पिच्चण तु कुट्टनार्थे विस्तारे पचुण जान्तास्तु ।
ऊर्जण् जीवनबलयोः स्यान्मृज मार्जण निमादार्थौ ॥३॥
तिजण निशाने पूजण पूजायां क्षजुण कृच्छ्रजीवनके ।
मज वजण गतौ मार्गण संस्कारे रुजण हिंसायाम् ॥४॥
सुजु पिजुण बले दाने निकेतने हिंसनेऽपि तर्जिण तु ।
तर्जन इह च च्छान्तो म्लेच्छण अव्यक्तगिरि टान्ता ॥५॥
त्रुट चुट चुट्ट छुटण स्युः छेदे कुट्टण कुत्सनार्थश्च ।
पुट्टमुत सुट्ट पुट्टण अल्पीभावे विभाजने तु वटुण् ॥६॥
पुट मुटण चूर्णनार्थावट्ट सिटण स्मृतावबज्ञायाम् ।

कुड्डुण असत्यवचने भम्रण् गमनेऽथ गुरिण स्यात् ॥२३॥
उद्योगे यग्रुण स्यात् सकोचे गुप्तभाषणे मन्त्रिण ।
तन्त्रिण कुटुम्बधारण इह लान्ता ललिण ईप्सायाम् ॥२४॥
कल किल पिल्ण क्षेपेऽथोत्क्षेपे दुलण तुलण उन्माने ।
बुलण निमज्जन इलण प्रेरण इह तल्ण तु प्रतिष्ठायाम् २५॥
पुलण समुच्छ्राये स्याच्चिल्ण क्षेडे क्षल्ण तु शौचार्थः ।
बिलण तु भेदे मूलण रोहण इह पलण रक्षार्थः ॥२६॥
जलण अपवारणार्थे चलण भृतौ वान्त एक इह सान्त्वण ।
सामविधौ शान्ताः स्पुर्धूशण कान्तीकृतौ स्पशिण ॥२७॥
ग्रहणश्लेषणयोः स्याद्दशिण दशनेऽथ षान्तका प्युषण ।
उत्सर्गे श्लिषण समाश्लेषे लूषण तु हिंसायाम् ॥ २८ ॥
रुषण तु रोषे सान्ताः पुसण् अभिमर्दने जस ग्रस ।
पिसण च हिंसार्थाः स्युः पसुण विनाशेऽथ रक्षणे जसुण ॥
मर्त्तिण तु तर्जनार्थे दसिण दशनेऽपि दर्शने हान्तौ ।
घर्हण जसवत् ष्णिहण स्नेहे क्षान्ता परिग्रहे पक्षण् ॥२९॥
भक्षण भदने म्रक्षण म्लेच्छे लक्षीण दर्शनाङ्कनयोः ।

सशब्दनेऽथ गमने स्वर्षण चे अर्दने चस्तिण् ॥ १५ ॥
पुस्तण बुस्तण तु भावनादरेऽप्यादरेऽथ थान्ताः स्यु ।
पथुण गतौ प्रतिहर्षे श्रपण प्रक्षेपणे तु पृथण ॥ १६ ॥
प्रथण प्रस्थानार्थे थान्ताः संचोदने चुदण धातु ।
छर्दण वमने गुदण निकसने ष्वदण सवरणे ॥ १७ ॥
मिदुण स्नेह धान्ता सयमने च चमुगृवधण, वर्द्धण ।
छेदनपूरणयोः स्याद् हिंसायां शुठुण् अर्दने गन्धिण ॥१८॥
गर्द्दण काङ्क्षे पान्ता डपु डिपु डपि डम्पि डिम्पि डिपिण स्युः
सङ्घाते छपुण गतौ क्षपुण क्षान्तौ डिपण क्षेपे ॥ १९ ॥
शूर्पण माने रूपण व्यक्तायां वाचि ननु समुच्छ्राये ।
ट्टूपण थान्ताः पुर्षण निकेतने छादने तु कुसुण ॥२०॥
डबु डिबुण क्षेपार्थौ सम्बण सम्बन्धनेऽथ लुबु तुबुण ।
प्रार्दनेऽथ शुल्बण सर्जनमानद्वये मान्तौ ॥ २१ ॥
डम्भि डिम्भिण सङ्घाते भान्ता आलोचने शामिण् ।
कुस्मिण् कुस्मयने स्यातो वितर्के तु स्यमिण् भवेत् ॥२२॥
यमण परिवेषणेऽप्यो मान्तो व्ययण क्षयेऽथ रान्ताः स्यु ।

कुट्टण असत्यवचने भम्रुण गमनेऽथ गुरिण स्यात् ॥२३॥
उद्योगे यम्रुण स्यात् सङ्कोचे गुप्तभाषणे मन्त्रिण ।
तन्त्रिण कुटुम्बधारण इह लान्ता ललिण ईप्सायाम् ॥२४॥
कल किल पिलण क्षेपेऽथोत्क्षेपे दुलण तुलण उन्माने ।
बुलण निमज्जन इलण प्रेरण इह तलण तु प्रतिष्ठायाम् २५॥
पुलण समुच्छ्राये स्यात्पिलण स्नेहे क्षलण तु शौचार्थः ।
बिलण तु भेदे मूलण रोहण इह पलण रक्षार्थः ॥२६॥
जलण अपवारणार्थे चलण भृतौ वान्त एक इह सान्त्वण ।
सामविधौ शान्ताः स्पुर्धूशण कान्तीकृतौ स्पशिण ॥२७॥
ग्रहणश्लेषणयोः स्याद्दक्षिण दशनेऽथ पान्तकाः प्युषण ।
उत्सर्गे श्लिषण समाश्लेषे लूषण तु हिंसायाम् ॥ २८ ॥
रुषण तु रोषे सान्ताः पुसण् अभिमर्दने जस मृस ।
पिसण च हिंसार्थाः स्युः पसुण विनाशेऽथ रक्षणे जसुण ॥
भर्त्सिण तु तर्जनार्थे वसिण वशनेऽपि दर्शने दान्तौ ।
घर्षण जसवत् ष्णिहण स्नेहे क्षान्ता परिग्रहे पक्षण ॥३०॥
भक्षण अदने म्रक्षण म्लेच्छे लक्षीण दर्शनाङ्कनयोः ।

पक्षिण पूजायां स्याद् भ्यशीतिशतमित्यमी गदिताः ॥११॥
अथ लक्षिणपर्यन्ता अर्थविशेषे स्युरेष्वयावन्ताः ।
घाण् मारणादिषु नियोजनेऽप्युवन्तौ तु सहने ष्युण ॥१२॥
घुणि तु जुगुप्सायामथ ऊवन्तौ भूण मिश्रण् कुवन्तः ।
विज्ञाने गूणि भवेत्कान्ता आस्वादने तु रक लकण् द्वौ ॥
मुकण भयणे मोक्षे गान्ता रग लगण रकसमौ लिगुण ।
चित्रीकरणे चान्ताः प्रलम्भने वञ्चिण मुचण तु ॥१४॥
स्यान्मोचनेऽथ चर्चण अध्ययनेऽजण विशेषणे जान्तौ ।
अर्जण तु प्रतियत्ने भजण तु विश्राणने टान्ता ॥१५॥
घटण तु सङ्घातार्थे प्रतापने कुटिण चटयुतस्फुटण ।
भेदे हिंसायां इह णान्तस्तु निमीलने कणण ॥ १६ ॥
तान्तौ यतण निकारोपस्कारार्थाद्वये निरः शुद्धौ ।
थान्ता विदिण निवासास्थानार्थे चेतनेऽप्यथो पूवण ॥१७॥
क्षरणेऽप्याक्रन्दण सातत्ये प्वदण भवति आस्वादे ।
भाकः सकर्मकोऽर्थे सुराविकार्योऽथ मुदण ससर्गे ॥१८॥
शम्वण स्यादुपसर्गाद्यायाविष्कारयोर्मदिण तृप्तौ ।

घान्तः स्पृघण् प्रसहने नान्त स्तम्भे मनिण् पान्तः ॥३९॥
कृपण अवकल्कनार्थो भान्तः स्यादमुण नाशने मान्तः।
रोगार्थेऽमण रान्तौ पूरण आप्यायनेऽथ चरण ॥ ४० ॥
निःशसयेऽथ लान्ता विदारणे वलण बलि भलिण घातू।
आमन्त्रनेऽथ वान्तौ दिविण् परे कूजनेऽथ दिवण् ॥४१॥
पीडायां शान्तः स्यात् पशण तु षः षेऽथ पान्तकाः पशवत्।
पषण अथ शक्तिबन्धे तूषिण विशब्दे भवेद् घुषूष ॥४२॥
आङ्पूर्व क्रन्देऽसौ पुषण घृतौ भूषणे भवेन्नूषण।
सान्ता ग्रसण ग्रहणे निवारणे त्रसण ताडने तु जसण् ॥
कुत्सिण तु अवक्षेपे लसण तु शिल्पप्रयुञ्जने स्यातः।
भूषणवत् तसुण वसण् स्नेहच्छेदावहरणेषु ॥ ४४ ॥
उत्क्षेपे ग्रसण भवेत् हा तोऽर्हण् पूजनेऽथ कान्तौ द्वौ।
लोक्युतर्कै घान्तौ रघु लघु षान्तस्तु लोषृ छान्तस्तु ॥
विछ जान्ता भजु तुजु पिजु
लजु लुजु भजु टान्तकाः पट पुटग्रित्।
लुट घट घट्ट तान्त स्यामृत थान्तः पुथ अथो दान्तः ॥४५॥

नद् भान्तौ शृष पान्ता कुप धूप गुप त्रयोऽप्य शान्तौ द्वौ ।
पशु कुशु सान्तास्तसु पिसु कुसु वसु मान्तास्तु चीव हान्तास्तु।
मर्ह गृहु घल्ह अहु वहु महु सर्वेऽमी णितश्च भासार्थाः ।
क्षान्तौ मोक्षण असने लक्षिण् आलोचने हि पण्णवतिः ॥
अथ दर्शाम्यवन्तान् अङ्कण लक्षण इहाङ्कण पदे च ।
अन्वेषणे मृगणि घे सुख दु खण तत्क्रियायां द्वौ ॥४९॥
म्लेच्छण तु दर्शनार्थेऽपण् पापकृतौ रचण् पुनयत्ने ।
सूचण पैशुन्यार्थे सभाजण प्रीतिसेवनयोः ॥ ५० ॥
भाजण पृथक्कृतौ स्यात्प्रकाशने लज लजुण् पुञ्जण् सङ्गे ।
कूटण दाहे खोटण् क्षेप पट वटण तु ग्रन्थे ॥५१॥
सेटण भदनेऽथ वट्टण विभाजने श्वठ श्वठण वचसि तथ्य॥
दण्डण दण्डनिपाते तुणण् सङ्कोचन स्यात ॥ ५२ ॥
वर्णण् विस्तृतिवर्णक्रियागुणाख्यासु गणण सङ्ख्याने ।
पर्णण तु हरितभावे भ्रणण वपुःपूर्णने चिवि तु कर्णण् ॥५३॥
कुण गुण केतण आमन्त्रणे गतौ वा पतण् तथा वातण्।
सुखसेवनयोश्चार्थेणि यात्रायां कथण वाक्प्रबन्धार्थे॥५४॥

दौर्बल्ये श्रथण मथेच्छेथण हृषीकृतौ गदण गर्जे।
पदणि गतौ स्याद् दशधुपसंहारेऽन्धण् स्तनण् गर्जे ॥५५॥
ध्वनण निनादे स्तेनण् चौर्ये ऊनण् तु परिहाणे।
दौर्बल्ये कृपण भवेत् रूपण् रूपक्रियायां वै ॥ ५६ ॥
क्षप लामण् प्ररण इह भामण क्रोधेऽथ सान्त्वने सामण्।
सम्रामणि सम्रामे गोमण् उपलेपने स्यात ॥ ५७ ॥
स्तोमण् श्लाघायां स्यात् श्रामण आमन्त्रणे व्ययण।
वित्तसमुत्सर्गार्थे आक्षेपे स्वरण भेदे तु ॥ ५८ ॥
छिद्रण कर्मसमाप्तौ पारण तीरण च वरण ईप्सायाम्।
क्रीडायां तु कुमारण् शैथिल्ये कत्र गात्रण् द्वौ ॥ ५९ ॥
सूत्रण विमोचनार्थे चित्रण् चित्रक्रियाकदाचिद्दृष्ट्योः।
मूत्रण प्रस्रवणे स्यान्मिश्रण सपर्चनेऽथ दुर्बलतायाम्॥६०॥
शारण विक्रान्तौ द्वौ शूरणि वीराणि च सत्रणि तु।
संदानार्थे स्यात् पल्यूलण् लवनपवनार्थः ॥६१॥
उपधारणे तु शीलण् कलण तु सस्थानगमनयोः कालण्।
वेलण् उपदेशार्थौ स्थूलणि परिबृहणेऽथ गर्वणि तु ॥६२॥

नद घान्तौ तृप पान्ता कुप घूप गुप अयोऽय शान्तौ द्वौ ।
यशु कुशु सान्तास्तसु पिसु कुसु वसु मान्तास्तु षीव हान्तास्तु।
बर्ह वृहु वल्ह अहु वहु महु सर्वेऽमी णितश्च भासार्थाः ।
क्षान्तौ मोक्षण असने लक्षिण् आलोचने हि पण्णवति ॥
अथ दर्शयाम्यनन्तान् अङ्कण लक्षण इहाङ्कण पदे च ।
अन्वेषणे मृगणि वै सुख दुःखण तत्क्रियायां द्वौ ॥४९॥
म्लेच्छण तु दर्शनार्थेऽयण् पापकृतौ रचण् पुनर्यत्ने ।
सूचण पैशुन्यार्थे समाजण प्रीतिसेवनयो ॥ ५ ॥
भाजण पृथक्कृतौ स्यात्मकाशने लज लजुण् पुटण् सङ्गे ।
कूटण दाहे खोटण् क्षेप पट वटण ग्रन्थे ॥५१॥
सेटण अवनेऽथ वटुण विभाजने श्वठ शठण वचसि तथ्या॥
दण्डण दण्डनिपाते तूणण् सङ्कोचने स्यात ॥ ५२ ॥
वर्णण् विस्तृतिवर्णक्रियागुणाख्यासु गणण सख्याने ।
पणण तु हरितभावे प्रणण वपुरस्पूर्णने मिनि तु कर्णण् ॥५३॥
कुण गुण केतण आमन्त्रणे गतौ वा पतण् तथा घातण् ।
सुखसेवनयोश्चार्थणि आशायां कथण वाक्प्रय धार्थं॥५४॥

क्नूसण् सन्दीपनेऽपार्दिण् हिंसायां भापणे भषिण् ।
आङः सदण् गतौ प्रोक्तश्छदण् तु अपवारणे ॥७१॥
षान्तः शुन्धिषण शुल्षौ नान्तौ द्वौ पूजने तु मानण् स्यात् ।
श्रद्धाऽऽघाते तु तनूण् उपसर्गादेप दैर्घ्यार्थः ॥७२॥
मान्तौ इमेण भीतौ पान्ता आप्लृण तु लम्भनेऽप तपिण् ।
दाहे तृपण प्रीणन इह सान्तो हिसुण हिंसायाम् ॥७३॥
पान्ता मृषिण् तितिक्षायां जुषण् तु परितर्कणे ।
स्यादसर्वोपयोगे तु धिषण् अतिशये तु वेः ॥७४॥
घृषण् प्रसहने रान्त ईरण् क्षेपेऽप हान्तकौ ।
गर्हण् विनिन्दार्थे स्यात् मर्षणे तु पहण मतः ॥७५॥
एव पूर्णास्त्वारिंशद्रूपाधिका युजादिगणसर्वे ।
चतुःशती चतुरधिका स्युश्चुरादयो बहुलम् ॥७६॥
अदन्ता अप्यनुक्ता स्युस्तथा भ्वादिगणाष्टके ।
निवेशितास्ते सर्वेऽपि बहुलं स्युश्चुरादयः ॥७७॥
अत्रैकाशीत्युत्तरनवशतसंयुक्सहस्र १९८१ सख्याकाः ।
आर्यागीतिश्लोकैर्न्वादिगणधातवो दृब्धाः ॥७८॥

मानेऽथ विसर्जनेऽशाण् भूषण क्षान्तौ पषण् अनुपसर्गे ।
अन्वेषणे गवेषण् आस्वादस्नेहयोस्तु रसण् ॥६३॥
वासण उपसेवायां निवासण च्छादने रहुण् गमने ।
रहण त्यागे गृहणि ग्रहणेऽथो कल्कने चहण ॥६४॥
विस्मापने तु कुहणि प्रच्छायां स्पृहण महण पूजायाम् ।
रूक्षण पारुष्ये स्यादिति संपूर्णश्चतुर्णवतिः ॥६५॥
युजादिरुच्यते जान्तो युजण् अपर्चने मतः ।
ईदन्ता मीण् मतौ प्रीगण् तर्पणे लीण् द्रवीकृतौ ॥६६॥
ऊदन्त कम्पने धूगण् ऋदन्त आवृतौ वृगण् ।
ॠदन्तो जॄण् वयोहानौ कान्तौ द्वौ चीक सीकण ॥६७॥
आमर्षणार्थौ गान्तस्तु मार्गण् अन्वेषणार्थक ।
चान्ता अर्चिण पूजायां पृचण् सम्पर्चनार्थक ॥६८॥
रिचण् वियोजनार्थे च प्रोक्तो वचण भाषणे ।
जान्तौ वृजैण् वर्जने च शौचालङ्कारयोर्मृजौण् ॥६९॥
ठान्तः कुठुण शोकार्थे थान्ताः क्रथण हिंसने ।
श्रथण् बन्धे च सन्दर्भे ग्रन्थ ग्रन्थण पान्तकाः ॥७०॥

कण्डूग् गात्रविनामे महीङ् वृद्धपूज्ययोर्हृणीङ् रोषे ।
लज्जायामपि, मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि ॥ २ ॥

कण्डूग् गात्रविनामे । "धातोः कण्ड्वादेर्यक्" ॥३।४।८॥ कण्ड्वादयो द्विधा । धातवो नामानि च । तत्र धातुभ्यो यक्प्रत्ययः । कण्डूयति कण्डूयते । यक् कण्डूय्यते । अकण्डूयीत् । अकण्डूयिष्ट । अकण्डूयि । कण्डूयाञ्चकार । कण्डूयाञ्चक्रे । कण्डूयिता । "कण्ड्वादेस्तृतीयः" ॥४।१।७॥ इति तृतीयावयवस्य द्वित्वे कण्डूयियिषति कण्डूयियिषते । णिचि कण्डूययति । ञे अकण्डूयियत् अत्र "अत" ॥४।३।७॥ इति विषयेऽप्यलोपात् "स्वरस्य" ॥४।४।११॥ इति स्थानिवद्भावात् यि इत्यस्य द्वित्वम् नतु य इत्यस्य । एवमन्यत्रापि । कण्डूयित्वा । कण्डूयिता । कण्डूयितुम् । प्रकण्डूय्य । १ । महीङ् वृद्धपूज्ययोः । ङकार आत्मनेपदार्थः । महीयते । अमहीयिष्ट । महीययति । अमहीयियत् । महीयिता । २ । हृणीङ् रोषे लज्जायामपि । हृणीयते । "कथं न पश्या वरुणो हृणीयते" । हृणीयियिषते । णिचि हृणीययति । ३ । मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि । मन्तूयति । मन्तूयियिषति । णिचि, मन्तूययति । अमन्तूयत्, अमन्तूयीत् । ४ ॥ २ ॥

असु मानसोपतापे वल्गु तु माधुर्यपूजयोः स्यात् ।
वेड्, लाड्, वट्, लाट् चौर्येऽप्यम्बरे पूर्णमात्रेऽपि ॥ ३ ॥

असु मानसोपतापे । असूयति । अन्ये तु असूञ् रोषपरिष्कृतौ रोषे । असूयत इत्याहुः । असूयियिषति । आसूयीत् । णिचि असूययति । ञे आसूयियत् । ५ । वल्गु तु माधुर्यपूजयोः । वल्गूयति । अवल्गूयत्, अव-

इति सद्गुरुत्यागदेवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवो दशमः ॥ ७१ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्टप्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्रभावकप्रतिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डितपण्डितकुलपङ्कुलचरणगणिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽन्वयपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे सुरादिगणप्रकाशो नाम दशमः पल्लवः संपूर्णः ॥

भ्वादिभ्योऽतिरिक्ता ये सूत्रेष्वेवोपलक्षिताः ।
सुखज्ञानार्थमुच्यन्ते केऽपि ते सौत्रधातवः ॥ १ ॥

सुगमम् । भ्वादि, सूत्रेष्वेवोपलक्षिता इति । सूत्रेषु व्याकरणसूत्रेष्वेव उपलक्षिता दृष्टाः न धातुपाठे ॥ १ ॥

कण्डूञ् गात्रविनामे महीङ् पूजार्घ्ययोर्हृणीङ् रोषे ।
लज्जायामपि, मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि ॥ २ ॥

कण्डूञ् गात्रविनामे । "धातोः कण्ड्वादेर्यक्" ॥३।४।८॥ कण्ड्वादयो द्विधा । धातवो नामानि च । तत्र धातुभ्यो यक्प्रत्ययः । कण्डूयति कण्डूयते । कस्य कण्डूयनम् । अकण्डूयीत् । अकण्डूयिष्ट । अकण्डूयि । कण्डूयाञ्चकार । कण्डूयाञ्चक्रे । कण्डूयिता । "कण्ड्वादेस्तृतीय" ॥४।१।५॥ इति तृतीयावयवस्य द्वित्वे कण्डूयियिषति कण्डूयियिषते । णिगि, कण्डूययति । ङे अचकण्डूयियत् अत्र "अतः" ॥४।३।८२॥ इति विषयेऽप्यतो-ऽपम् "स्वरस्य" ॥७।४।११०॥ इति स्थानित्वाभावात् यि इत्यस्य द्वित्वम् नतु य इत्यस्य । एवमन्यत्रापि । कण्डूयित्वा । कण्डूयिता । कण्डूयितुम् । प्रकण्डूय्य । १ । महीङ् पूजार्घ्ययोः । ङकार आत्मनेपदाय । महीयते । अमहीयिष्ट । महीयियिषते । अममहीयियत् । महीयिता । २ । हृणीङ् रोषे लज्जायामपि । हृणीयते । 'कथं न पत्नी तरुणी हृणीयते' । सनि हृणीयियिषते । णिगि हृणीययति । ३ । मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि । मन्तूयति । मन्तूयियिषति । णिगि मन्तूययति । अमन्तूयीत् अममन्तू-यीत् । ४ ॥ २ ॥

असु मानसोपतापे वल्गु तु माधुर्यपूजयोः स्यात् ।
धेड्, लाट् वट्, लाट् दीप्त्यर्थेऽप्यसमे पूजमात्रेऽपि ॥ ३ ॥

असु मानसोपतापे । असूयति । असूञ् तु असूर् रोगाविष्कृता पर । असूयत इत्याहुः । असूयियिषति । आसूयीत् । णिगि असूययति । आसूयियत् । ५ । वल्गु तु माधुर्यपूजयोः । वल्गूयति । अवल्गूयीत् अत्र

स्पर्सीत् । पस्पर्शाञ्चकार । ६ । येष् श्रम् येष्, श्रम् पौरुषेऽसमे पूर्व-
मात्रेऽपि । मात्रपाठार्थोऽकार आत्मनेपदार्थः । येषते । श्रमते । श्रम्प-
येऽसर्वीभावव्यवस्था ङित्स्वे, यियिषिषते । अयियिषत । अयेषिष्ट । अश्रम-
िष्ट । येषांचक्रे । श्रमांचक्रे । ८ । येद् येदयति । श्रद् श्रद्य-
ति । ९ ॥ ३ ॥

अल्पार्थकुत्सयोर्लिट् लोट् वीतौ हरज हरस ईर्ष्यायां ।
भिष्णज उपसेवायां भिषज् चिकित्सार्थे उरस ऐश्वर्ये ॥४॥

अल्पार्थकुत्सयोर्लिट् । लिट्यति । यङ्लुगन्तवत् किरणात् गुण । ११ । लोट् वीतौ । लोट्यति । लोट्यायिषति । लोटिषिष्यति । लोट्यिता । लोटिष्य । "क्यो वा"॥४।३।८१॥ इति यस्य लोपमपि विकल्पेनेच्छन्ति केचित् । १२ । हरज हरस ईर्ष्यायाम् । हरज्यति । हरस्यति । १४ । भिष्णज् उपसेवायाम् । भिष्णज्यति उपसेवते इत्यर्थः । १५ । भिषज् चिकित्सार्थे । भिषज्यति । अर्थः कुत्सायामित्यन्ये । १६ । उरस ऐश्वर्ये । उरस्यति । उरसिसिषति । १७ ॥ ४ ॥

नन्द समृद्धौ कुषुम क्षेपे समूयस प्रभूतार्थे ।
इयसेससौ तु धातू ईर्ष्यायां पुष्प सन्तोषे ॥ ५ ॥

नन्द समृद्धौ । नन्द्यति । ननिन्दिता । "क्यो वा"॥४।३।८१॥ इति यस्लोपमपि केचिदिच्छन्ति विकल्पनात्, ननिन्दिता । १८ । कुषुम क्षेपे । कुषुम्यति । "अत"॥४।३।८२॥ इत्यल्लुक्, कुषुमिमिषति । कुषुम्मिता । कुषुम्यिता । कुषुम्यांचकार । "क्यो वा"॥४।३।८१॥ इति

पक्षेऽपि क्षेपे, कुसुमाञ्चकार । कुसुम्भिव । कुसुमिव । कुसुम्भिता । कुसुमिता । कुसुम्भितुम् । कुसुमितुम् । १९ । संमूयस समूतार्थे । संमूयसति ग्रसम् भवति एवे समूर्त भवतीत्यर्थः । असंमूयसीत् । संमूयियसिषति । संमूयसित्वा । संमूयसित्वा । २० । इयसेससी तु धातू इत्यार्थौ । इयसति । इसस्यति । २२ । पुस्म सन्तोष । पुस्मति । २३ ॥ ५ ॥

उपस प्रभातवाच्ये रेपा चित्रेऽथ पयसिति प्रसवे ।
वेल्ल समयार्थे स्याच्चरण गतावगर सन्त्यार्थे ॥ ६ ॥

उपस प्रभातवाच्ये; प्रभातार्थे इत्यर्थः । उपस्यति रात्रिः; प्रभाती-भवतीत्यर्थः । रेपा चित्र । रेपायति चित्रं करोतीत्यर्थः । २५ । पयसिति प्रसव । पयस् इति धातु प्रसव वर्त्तते । पयस्यति गौः । पयः प्रसूते इत्यर्थः । वेल्ल समयार्थे । वेल्लयति चैत्रः; कालविलम्बं करोतीत्यर्थः । २७ । चरण गतौ । चरण्यति गच्छतीत्यर्थः । २८ । अगद सन्त्वार्थ । सन्त्वमौषधं तस्यार्थे । अगदति औषधं करोतीत्यर्थः । २९ ॥ ६ ॥

तिरस तरण प्रसिद्ध्यौ दुवस तु परितापपरिचरणयोः स्यात् ।
कुसुम क्षेपेऽथेला केला खेला विलासार्थाः ॥ ७ ॥

तिरस तरण प्रसिद्धौ । तिरस तरण एतौ द्वौ प्रसिद्ध्यर्थे । तिरस्यति । तरण्यति प्रसिद्धो भवतीत्यर्थः । ३१ । दुवस् तु परितापपरिचरणयोः । दुवस्यति । ३२ । कुसुम क्षेपे । कुसुम्यति क्षिपतीत्यर्थः । [illegible] परपुरुषं सिताशङ्किपामनुभवतीत्यर्थ इत्यन्य । ३३ । एला केला खेला

विकसमाचा । पक्षसति, पक्षसति पक्षायति च विकसतीत्यर्थः । पक्षायिषिषति । अ पक्षायिषत् । पक्षसांचकार । पक्षायिषिषति । अप पक्षायिषत् । पक्षसांचकार । पक्षायिता । प्रपक्षस्य इत्यादि । ३६ ॥ ७ ॥

मेधा आशुग्रहणे मगध तु परिवेष्टने समर युद्धे ।
सुख दुःख तत्क्रियायां विख्यातौ कुरण पुरण गतौ ॥ ८ ॥

मेधा आशुग्रहणे । मेधायति । ३७ । मगध तु परिवेष्टने । मगध्यति । मगध्यिता । मगधकः । ३८ । समर युद्धे । समर्यति युद्धं करोति । ३९ । सुख दुःख तत्क्रियायाम् । सुख्यति सुखीभवतीत्यर्थः । ४० । दुःख्यति दुःखीभवतीत्यर्थः । ४१ । कुरण पुरण गतौ । कुरण्यति । पुरण्यति । ४२ ॥ ८ ॥

भरण तु धारणपोषणयुद्धेष्वथ चुरण चौर्यचेतनयोः ।
इषण शरधारणार्थे तन्तस पम्पस तु दुःखार्थौ ॥ ९ ॥

भरण धारणपोषणयुद्धेषु । भरण्यति । ४४ । चुरण चौर्यचेतनयोः । चुरण्यति । ४५ । इषण शरधारणार्थे । इषण्यति । इषणिता । इषणिषिषति । ४६ । तन्तस पम्पस तु दुःखार्थौ । तन्तस्यति । तन्तसांचकार । पम्पसांचकार । "षोडशेति" ॥ ४ ॥ १ ॥ ८ ॥ ४७ ॥ ९ ॥

गद्गद वाक्यस्खलने स्वरार्थे
पम्पाशवमी कण्डूयादयः परेऽ
गद्गद वाक्यस्खलने ।

गयत ।४८। तरणकरणुरण्य । तुरण्यति, त्वरते इत्यर्थः । सपर पूजायाम् । सपर्यति । "दोर्मिमत्सपान्"॥५।३।१०५॥ इत्यकि सपर्या । एत पञ्चानाम् कण्ड्वादयो धातव उक्ताः ॥ पञ्चत्वं तरण गोपादयः कथितः कण्ड्वादयःप्रकरणस्य नाम्नः, मनुष्यपर्याय कथिता इत्यर्थः ॥ १० ॥

क्रियावाचित्वमाख्यातुं प्रसिद्ध्यार्थः प्रदर्शितः ।
प्रयोगतोऽनुमन्तव्या अनेकार्था हि धातवः ॥ ११ ॥

अपरमात्रधातूनन्यथार्थातिरिक्तमाह –

परे स्तम्भादयः सौत्रा गव्याद्या नामधातवः ।
चुलुम्पप्रमुखा वाक्यकरणीया अनेकशः ॥ १२ ॥
लौकिकाः क्षविमुख्याश्च परोक्ता अपि केचन ।
अनेकार्थाः स्मृतास्तेषां दर्शनं तु निदर्शनम् ॥१३॥ युग्मम् ।

परे स्तम्भादयः सौत्राः । कण्ड्वादिभ्यः परेऽन्ये सौत्रा धातवः स्तम्भादयः । स्तम्भु स्तम्भ । स्तम्भः क्रिया निरोधः । स्तभ्नाति स्तभ्नोति "स्तम्भुस्तुम्भुस्कम्भुस्कुम्भुस्कुञ्भ्यः श्नुश्च"॥३।१।८२॥ इति श्नाश्नू । "मामस्तन-"॥८।३।६४॥ इति नत्वम् । उदित्त्वात् क्त्वा वट् । स्तब्ध्वा । स्तम्भित्वा । स्तम्भा आसम्य । स्तम्भाति । स्तम्भातु । किं मान । कपति । कनाहा "अनिपति"(उणा १४) इति ट दीर्घे च कीटः । "कित्रा"(उणा-४१४) इति कर कक्करा कक्कटः । "निनिग"॥ (उणा ५१०) इति टा निपातनात्, कीटा मकट । पति पतन । पतति

विस्रसायाम् । पसयति केसयति व्रसयति च विस्रसतीत्यर्थः । पसायिपिपति । क पसायियत् । पसायांचकार । कसायिपिपति । कसे-सायियत् । कसायांचकार । कसायिता । मन्मन्य इत्यादि । ३६ ॥ ७ ॥

मघा आशुग्रहण मगध तु परिवेष्टन समर युम्भे ।
स्तुन तु स तत्क्रियायां खिम्भातौ सुरण पुरण गतौ ॥ ८ ॥

मघा आशुग्रहणे । मघायति । ३७ । मगध तु परिवेष्टने । मगध्यति । मगध्यिता । मगधक । ३८ । समर युद्धे । समर्यति; युद्धं करोति । ३९ । स्तुन तु स तत्क्रियायाम् । स्तुन्यति; स्तुनीमयतीत्यर्थः । ४० । दुन्स्यति दुन्नीमयतीत्यर्थः । ४१ । सुरण पुरण गतौ । सुरण्यति । पुरण्यति । ४२ ॥ ८ ॥

भरण तु धारणपोषणयुद्धेष्वथ चुरण चौर्यचेतनयो ।
इषध शरधारणार्थे तन्तस पम्पस तु दुःखार्थौ ॥ ९ ॥

भरण धारणपोषणयुद्धेषु । भरण्यति । ४४ । चुरण चौर्यचेतनयोः । चुरण्यति । ४५ । इषध शरधारणार्थः । इषध्यति । इषधिता । इषिधिषति । ४६ । तन्तस पम्पस तु दुःखार्थौ । तन्तस्यति । पम्पस्यति । तन्तसांचकार । पम्पसांचकार । "चाऽऽसिति" ॥४।३।८॥ इति यलोपः । ४७ ॥ ९ ॥

गद्गद वाक्यस्खलने त्वरार्थकस्तुरण सपर पूजायाम् ।
पञ्चाशदमी कण्ड्वादयः परेऽनर्थका नोक्ता ॥ १० ॥

गद्गद वाक्यस्खलने । गद्गद्यति । गद्गदक इत्येके । तन्मते गद्

सूत्रयति ग्रन्थम् । पटं करोति, पटयति । "णिङ् बहुलं नाम्नः"॥३।४।४२॥ इति णिङ् । व्याकरणस्य सूत्रं करोति, व्याकरणं सूत्रयति । मध्ये सत्त्वस्य व्याकरणसूत्रयोः संबन्धो निवर्त्तते । सूत्रयतिक्रिया-संबन्धात्तु द्वितीयैव न तु षष्ठी । एवं त्रिलोकीं तिलकयति इत्यादि ।१०। एवं दशप्रसवान्ताः शब्दा नामधातवो भवन्ति ।

नामधातुविशेषाधिकारस्तु श्रीगुणरत्नसूरीन्द्रविरचितक्रियारत्नसमुच्चय-ग्रन्थादवसातव्यः ।

कुस्तुम्भप्रमुखा धातवो वाक्यकरणीयसंज्ञा भवन्ति । कुस्तुम्भ ... । कुस्तुम्भाति । अस्यार्थं यथा—

"नीचानां सौजन्यमेव विलोकयति मे मनः ।
यतो नीचस्वभावाः समासाद्य कुस्तुम्भति"॥१॥

कुष निष्कर्षे "नाभि कुषि च"॥७।३।१२१॥ इति पक्षे, कुषितः निष्कर्षेऽपि कुषितः च । चटण् भक्षणे । निर्वाणयति । पक्षे, भाषकः । पिण्डोऽभिलाषेऽपि पठस्तुष । लस्तुलण् पद्दीकने । भरन्वः । मापे अस्यार्थं यथा । "तावत् परः प्रपदमुस्तुवशीवमर" । मयास्तुकः स्वामिलातुपास्यगुणाभावः । अवधीरण् अवज्ञायाम् । 'राम राम-मवधीरय धीर' इति अस्यार्थं नियम । उदङ्कुषण् उत्कस् उदङ्कुसने अाप कुटादि । उदङ्कुषस्युत्कसलागमनन । उदङ्कुषपकुष रोमाञ्च । उदङ्कुष कुषाय -"॥४।३।१७॥ इत्यमटो विस्तार गुण

कुषिमुख्या धातवो स्वाभिकर्मसंज्ञा भवन्ति । यथा । कुषि ई विकसने । भवि विकसन । अस्यार्थं यथा । "मिकन्त्याशासु जीमूता । दिवि महा" । विष्कारीमधन्यीस्यथ । वीजन व्यञ्जने । वी

पपपायुरिति पाठेनेन पतन् गतौ वेति पुरापपन्थेम पेसुमाम्यामपि स्यात् ॥ इत्यादय सौत्रा ॥

इह यद्यंक्रमप्रसिद्धावपि कण्ड्वादय सौत्रा इति श्लोकेऽसंबद्ध-त्वेऽपि कण्डूम् पुरि पेठे। एवं लौकिकेषु क्रियाविशेषणकर्मणोरपि शुद्धान्त्यादौ पेठे तत्राप्ययमेव हेतुर्मन्तव्य। नाम्नामात्मेच्छायाम् क्यन् गोत्र-त्याद् क्यन्प्रत्यये गम्य इति। यथा गामिच्छति गव्यति। नावमिच्छति नाव्यति। १। एवं काम्य २ क्विप् ३ क्यङ् ४ च्व्यर्थे क्यङ् ५ क्यष् ६ कष्टादे क्यङ् ७ तपस क्यन् ८ णिङ् ९ णिच् १ एतत्प्रत्ययान्ता शब्दा नामधातवो भवन्ति। क्रमेणोदाहरणानि। यथा पुत्रमिच्छति पुत्रकाम्यति। "द्वितीयायाः काम्यः" ॥३।४।२२॥ इति काम्यप्रत्ययः। २। गामिच्छति गव्यति "अमाव्ययात् क्यन् च" ॥३।४।२३॥ इति क्यन्प्रत्यय तुल्यमेव। २। पुत्र इवाचरति पुत्रति "कर्तुः क्विप्"॥३।४।२५॥ इति क्विप्। ३। हंस इवाचरति हंसायते; "क्यङ्"॥३।४।२६॥ इति आचारे क्यङ्। ४। अभृशो भृशो भवति भृशायते; "च्व्यर्थे भृशादेः"॥३।४।२९॥ इति क्यङ्। ५। अलोहितो लोहितो भवति लोहितायते लोहितायति; "डाच् लोहितादि-भ्यः"॥३।४।३०॥ इति क्यष्। "क्यषो नवा"॥३।३।४३॥ इति विकल्पेनात्मनेपदम्। ६। कष्टाय क्रमते कष्टायते; "कष्टकक्षकृच्छ्रसत्र"॥३।४।३१॥ इति क्यङ्। ७। तप करोति तपस्यति यतिः अत्र क्यावयवस्य अर्थः। तपस्यति साधुः; अत्र पर्युपासनरूप अर्थः। ८। हस्तौ निरस्यति हस्तयते। पादौ निरस्यति पादयते। "अङ्गान्निरसने"॥३।४।४८॥ इति णिङ्। ९। तूर्णं करोति

मुण्डयति श्मश्रुम् । घटं करोति घटयति । "णिच् बहुलं नाम्न-"॥३।
४।४२॥ इति णिच् । व्याकरणस्य सूत्रं करोति, व्याकरणं सूत्रयति ।
अस्मिन् पक्षे समुत्पन्न व्याकरणसूत्रयोः संबन्धो निवर्तते । सूत्रयतिक्रिया-
संबन्धात्तु द्वितीयैव, नतु षष्ठी । एवं विशेषोक्तिं विशेषयति इत्यादि ।१०।
एवं एतत्प्रत्ययान्ता अन्या नामधातवो भवन्ति ।

नामधातुविशेषपरिज्ञानस्तु श्रीगुणरत्नसूरिप्रविरचितक्रियारत्नसमुच्चय-
ग्रन्थादवसातव्यः ।

कुस्तुम्भप्रमुखा धातवो वाक्यकरणीयसंज्ञा भवन्ति । कुस्तुम्भ क्षेपने ।
कुस्तुम्भति । प्रयोगं यथा–

"नीपानि दोधूयमाना मेघोत्क्षपति मे मनः ।
पवनो बीजवमाघ्रा ममायाशुकुस्तुम्भति"॥१॥

कृप व्यक्ते "ल्यादि पुंसि च"॥५।३।१२१॥ इति णके, कृपिका
चित्रकर्मोपलवी कृपिका च । घटम् अघने । निर्घोटयति । णके,
घाटकः । चिनोऽनित्यत्वादपि घटयतुम् । वस्तुतत्त्वम् उद्दीपनम् । भस्म ।
माय प्रयोगं यथा । 'कायम् घटम् अघटयत्सस्तुकर्णाधकार" । मन्त्रास्तुक-
स्यानिलादुपान्त्यगुणाभावः । अवधीरयम् अवज्ञायाम् । "यम यम-
मवधीरय धीर" इति प्रयोगे भिद्यते । वदृगुपन् वचनम् उपगृहने ।
भाष्य इत्यादि । उदृगुपत्युक्तमसमागमन । वदृगुपयमुक्तम्सनं
योगारूढ । उदृगुप "कुटाय" ॥४।१।१७॥ इत्यमठो विस्वाम गुण ।११।

कविकुण्डया धातवो सात्त्विकमोहा भवन्ति । यथा । इति पिद्यन्ते ।
विडम्बे । भवि विडम्ब । प्रयोगं यथा । 'मिनत्पाणाशु सीमूता पिहुयन्ते
दिवि महा" । विग्रहायीभवन्तीत्यर्थः । बीजम व्यजने । बीजयति ।

अवीवशत् । "राजहंसैरवीव्रत" । के अवृन्तस्येन "अत"॥४।१।८२॥ इत्यस्तुकि समानलोपित्वात् "उपान्त्यस्य"॥४।२।३५॥ इत्यननोपान्त्य ह्रस्वाभावे; अविवीवत्। विपूर्वस्य ईजि कुत्सने चेत्यस्य णुषा व्यवीवधत्, व्यवधत व्यैविजत् इत्यादि स्यात् । हीकृङ् निम्नायाम् । हीकयति । के प्राग्वदुपान्त्यह्रस्वाभावे; अजिहीकत्। चे, हीकित । "णिवति"॥५।३।१११॥ इत्यन हीकना । णिवाऽभित्यक्ते हीका "क्वेट"॥५।३। १ ६॥ इत्य । अम्बोकम् हिम्बोकम् प्रेङ्खोकम् वाक्ये । वाक्यसुखोप । अम्बोकयति । के "स्वरादेर्द्वितीय"॥४।१।४॥ इति द्वितीयांशस्य द्वित्व, तथापि "न बदनम्"॥४।१।७॥ इति बस्य द्वित्वनिषेध अवम्बिकात् "उपान्त्यस्य"॥४।२।३५॥ इति ह्रस्वाभाव च आम्बुकाकम् । हिम्बा कम् । हिम्बाकयति । के अजिहिम्बोकत् । प्रेङ्खोकम् । प्रेङ्खाकयति । के अपिप्रेङ्खोकत् । रूपम् रूपवत्प्रयास्यो । रूपयति अटम् । रूपयति सुखम् । पूर्वापरादित्वादरूपक । के अररूपत् । अस्य यथा । "करीव सोऽन्वर्गीभिररूरुपपिष्ट" । इत्यस्यापो अौकिको क्षमा । इह च कथित् आयिका अपि वाक्यकरणीयपूर्वा इत्यस्य वाक्यकरणीयाख्य अैभिकेषु कथित्रूमक्ये; तस्ते आयिका पर च वाक्यकरणीया इति इद निभक परास्तंभाऽन्यर्थस्य विशेषसंग्रहाभिज्ञाऽन्यूका इति ॥

कथय परमताव्य भाषया यथा । गणयम् यन्थम । यथा । "तीरेण जयजटीबाधा" । "आमन रमयापित" । अवृन्तसेन "अत"॥४।१। ८२॥ इत्यस्तुक व्यापितेन अत उपान्त्यस्याभावात् उपान्त्यस्याभाव इति । के अगणयत् । अवृन्तत्वात् "अत"॥४।१।८२॥ इत्यस्तुकि समानलोपित्वात् "असमानलोप"॥४।१।६३॥ इति पूर्वस्य सन्वद्भावो

दीर्घश्च न । श्रोखृ चलनेऽसौ । श्रोखयति । सनि "सरादे"॥४।१।४॥ इति गौर्धित्वं श्राखिखयिषति । के, श्राखिखत् । ननु अस्तुक स्वानित्वात् इति द्वित्वं प्राप्नोति, तत्कथं गोर्द्वित्वम् । उच्यते । "अत"॥४।१।८२॥ इति सूत्रस्य वृत्तौ पिपिपयेऽस्तुक् स्यादित्यपि व्याख्या-ऽस्ति तदाश्रयणेऽस्तुकाऽत्र णौ विषय कृतस्तेन परनिमित्तकत्वाभावात् "स्वरस्य परे"॥७।४।११॥ इत्यनेन च परनिमित्तकस्येव स्वरादेशस्य स्थानित्वविधानाच्च स्थानित्वमित्यतो द्वि इत्यस्य द्वित्वम् । ना समाना-धिक्यम् अत्राऽस्त्यत्वेन समानलोपित्वात् द्वित्वात् पूर्व प्राप्त सन्वद्भावस्तो न । अपि नाक नियमसत्क्षमा । तथाहो 'अम्"(उणा-९५७) इत्यसि, श्रोक । स्फुटग् भासने । स्फुटयति । अस्तुक स्थानित्वात् गुणो न । गुलयम् आच्छादने । गुलयति । यथा माघ । "पांसुर्दिशो मुखमगुलयदु-त्थितोऽयं" इति । स्तम्बग् समाहारे । स्तम्बयति । स्फुटं करोति स्फुट-यत्यत्रमित्यादिरीत्या स्फुटादयनाम्नो णिचि स्फुटयति गुलयति स्तम्ब-यतीत्यादि रूपसिद्धावपि स्फुटप्रभृतीनामधन्त्वपु पाठ इष्टार्थमस्यैव भक्ति-मिर्जं विनाऽपि प्रयोगाय । अनन्यतत्त्वानामनकस्वरकाणाम्पि सु । तथाहि । णिचा नित्यत्वाभावेऽप्यनकस्वराणां "न्यस्वनादेरकस्वराम्"॥३।४।९॥ इति पद न स्यात् । ननु कथमतत् । णिच्सन्नियोग एव चुरादी-नामनक्स्वरता हि न्याय । सत्यम् । परंन्यायो स्थविरपाठिमात्रा इत्यतो णिच्-सन्नियोग इत्ययं न्यायोऽत्र नाश्रीयते । तथाऽनेकस्वरत्वात् 'धातोरनेक-स्वराम्-"॥३।४।४६॥ इति परोक्षायां आमि स्फुटाञ्चकारेत्यादि भीमव-र्णे "निर्मोहिम"॥५।२।६८॥ इति एक स्फुटक इत्यादि च । म च । परंप्रक्रपायां धातूनामसौ स्फुर्के धाभिसाऽनुपानस्यस्याप्यसारस

त्ससमवीयेमास्तोऽस्मिन्नवीति सूत्रेण इत्वे, "अर्चिर्हि-"॥३।२।२१॥ इति पाणिने सूत्रापपदीस्यापि स्यात्।

अनेकार्था सर्वे धातवो ज्ञेयाः तथासर्वेषां वर्तमं प्रकरणं तु मितर्सर्वं ध्यान्तमात्रमेवेति ॥१३॥

ज्ञेयाः स्वयं यथाद्दष्टमत्र न्यूनाधिकं च यत्।
तुल्यचित्तैः सुधीभिस्तच्छोध्यं मयि कृपालुभिः ॥ १४ ॥

द्वात्रिंशदधिकषात्रिंशसहस्रीपत्रपूरितः श्रूयताम्।
कविकल्पतरुर्भूयादेकादशपल्लवः फलदः ॥ १५ ॥

द्वात्रिंशदधिकषाडुत्रिसहस्री सैव पत्राणि तैः पूरितो भव कविकल्पतरुस्य भवतां मतायां फलदो भूयात्। कल्पतरुधर्मत्वात्तत्रारोपेन फलत्वे च पुनरुक्तम् ॥ १५ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते।
कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र दशमपरः ॥१६॥

सुगमं। किन्तु दशमपर इति। दशमात्परोऽमेयनो दशमपर एकादश इत्यर्थं ॥ १६ ॥

तत्सपूर्तौ च सपूर्णोऽयमेकादशपल्लवी ग्रन्थः।
कविकल्पद्रुमनामा यथेप्सितफलदः पाठकानाम्॥

इति तपागच्छाधिपतिश्रीमत्सोमसागरसूरिश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्रभ-
भवितश्रीहेमविमलसूरिशिष्यहर्षकुलगणिविरचितायां स्वोपज्ञटीकायां
विकल्पद्रुमधातुपाठटीकायां धातुचिन्तामणिनाम्न्यां
सौत्रधातुप्रकरणोनामैकादशः पल्लवः संपूर्णः।

॥ कल्पसूत्रमपि संपूर्णम्